

**AZ ÓVODA – ISKOLA ÁTMENET A HÁTRÁNYOS HELYZETŰ
GYERMEKEK ESETÉBEN**

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	4
Témaválasztásom indoklása	4
Hipotéziseim.....	6
I. Alapfogalmak.....	7
Szakirodalom ismertetése.....	10
Óvodai nevelés	10
Óvodai élet lezárása.....	11
Az átmenet.....	12
Iskolakezdés.....	15
II. A kutatás paraméterei	20
A strukturális kérdőív mely kérdései vonatkoztak az egyes tematikai egységekre?	23
A pedagógus réteg véleménye az óvoda–iskola átmenettel kapcsolatban	24
Érzelmek.....	24
A pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban.....	24
A pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban	29
A hátrányos helyzetű gyermekek érzelmei a pedagógusok véleménye, tapasztalatai szerint óvodáskorban, óvodáskor végén, az iskoláskor első napjaiban, iskoláskorban	30
Óvodai élet lezárása.....	34
Óvodai élet lezárása a pedagógusok gyakorlatában.....	34
Iskolaválasztás	35
Átsegítés egyik intézményből a másikba, vagyis az óvodából az iskolába	38
A hátrányos helyzetű gyermekek átsegítése egyik intézményből a másikba a pedagógusok gyakorlatában.....	38
A hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás az átmenet idejében	40
Iskolakezdés.....	41
Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése pedagógusok véleménye alapján	41
Az iskolai élet kezdése a pedagógusok gyakorlatában	44

A szülő réteg véleménye az óvoda – iskola átmenettel kapcsolatban	45
Érzelmek.....	46
Szülők érzelmei.....	46
a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban.....	46
a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban	46
a pedagógusokkal kapcsolatban	46
Szülők negatív érzelmei és a gyermeknevelés	48
Gyermekek érzelmei a szülők véleménye alapján, óvodáskorban, óvodáskor végén, iskoláskor első napjaiban, iskoláskorban	51
Óvodai élet lezárása.....	53
Óvodai élet lezárása a szülők szemszögéből.....	53
Iskolaválasztás	54
Átsegítés egyik intézményből a másikba, vagyis az óvodából az iskolába	57
Az óvodából iskolába lépés könnyítése a családban.....	57
Iskolakezdés.....	58
Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése szülők véleménye alapján.....	58
Az iskolai élet kezdése a szülők szemszögéből	59
Összefoglalás, befejezés.....	61
Irodalomjegyzék.....	64
Melléklet	66
Táblázatok, ábrák.....	66
Mintakérdőívek.....	68

Bevezetés

Témaválasztásom indoklása

Napjainkban egyre több a hátrányos helyzetben élők száma. Vannak, akik önhibájukból kerülnek ebbe a helyzetbe, de vannak olyanok is, akik önhibájukon kívül. Fontosnak tartom azt, hogy segítsünk a rászorulókon ott, ahol csak lehet. A gyermekek nem tehetnek erről a helyzetről, tehát ők csak elszenvedőik ennek az állapotnak. A hátrányos helyzetű gyermekeknek, véleményem szerint, mindig nehezebb beilleszkedni a társadalomba, nehezebb számukra a szocializáció. Ez főként azért van, mert a család nem tudja biztosítani számukra a megfelelő életkörülményeket, általában más a szokásrendszer ezekben a családokban, mindenki más – más példát, mintát lát a családi környezetében. Ezek miatt is nagyon fontos az intézményes nevelés. Az óvodában három – négy éven keresztül az óvodapedagógusok lelkiismeretes munkája során fejlődnek a hátrányos helyzetű gyermekek is, megtanulják az adott csoport szokásrendszerét, elsajátítják a közösségi magatartás alapvető szabályait, megtanulnak alkalmazkodni, közösségben együtt élni, együtt tevékenykedni a cél elérése érdekében, új ismeretekre tesznek szert, kinyílik előttük a világ.

Az óvodai élet végeztével nem lenne szabad az addig elsajátított viselkedést, tudást elfelejteni a gyermekeknek. De tudjuk azt, hogy ha valami véget ér, és egy teljesen új dolog kezdődik el, az nyomot hagy bennünk, és kihathat egész életünkre. Ezért is nagyon fontos, és meghatározó, hogy milyen az intézmények közötti átmenet, jelen esetben az óvodától való búcsúzás, és az iskolába lépés pillanata.

Napjainkban ismerték fel igazán, hogy ez probléma, és a probléma okát igyekeznek feltárni.

Az óvoda-iskola átmenetet sokféle tényező befolyásolhatja, a szülők otthonról hozott mintája, szokásrendszere, iskolázottsága, tájékozottsága, szociális helyzete, együttműködési készsége, az óvodában, iskolában dolgozó pedagógusok szakmai tudása, tapasztalata, felkészültsége, problémaérzékenysége, együttműködési készsége, elfogadása, az intézmény tárgyi feltételei.

A szakirodalomban és a gyakorlatban is találunk olyan lehetőségeket, módszereket, amelyekkel az óvodapedagógusok, tanítók, illetve a szülők meg tudják előzni, meg tudják könnyíteni az átmenettel járó problémákat, feszültségeket, szorongásokat.

Minden gyermek számára meghatározó ez az intézménytípusok közötti váltás. Hisz az emberek többsége, köztük én is emlékszem még arra a napra, mikor átléptem az iskola kapuit. Az a gyermek, aki még hátrányokkal is küzd, másként éli meg ezt a váltást, azt, hogy egy jól megszokott és ismert környezetből ki kell lépnie, és egy teljesen újat kell elfogadnia, megszoknia és megszeretnie. Úgy vélem, mint leendő óvodapedagógus, hogy az óvodai nevelés a legmeghatározóbb a gyermek életében, hisz ebben az életkorban a legfogékonyabbak a gyermekek. De nem szabad azt sem figyelmen kívül hagyni, hogy az óvodai élet végeztével még a gyermek fejlődik, hatnak rá a környezetéből származó ingerek, hatások. Tehát az óvodai nevelés mellett legalább annyira fontos az iskolában történő nevelés is, ezért sem hagyható figyelmen kívül, hogy a gyermek milyen környezetben folytatja a mindennapjait.

Fontos az átmenet megkönnyítése, hiszen a gyermek egyik pillanatról a másikra egy teljesen új környezetbe kerül, mások a szabályok, szokások, más dolgokat kell és lehet csinálni, mint amit az eddigi életében tett, hozzászokott. Hogy ne kudarcként, rossz élményként élje meg az első napokat, heteket, illetve hónapokat az általános iskolában, hogy ne szorongással lépjen be az iskola ajtaján, erre kell kitalálni, illetve alkalmazni bizonyos megkönnyítő, átsegítő feladatokat, helyzeteket. Manapság egyre több hátrányos helyzetben élő gyermeket találunk, az ő nevelésük-oktatásuk egy kicsit eltér az átlagos neveléstől-oktatástól. Ezekhez a gyermekekhez nagyon sok türelem, elfogadás, segítségadás kell, nem is beszélve a különböző nevelési módszerek alkalmazásáról. Mivel ők hátránnyal indulnak mind az óvodában, mind az iskolában, mind a társadalomban, ezért kell a pedagógusoknak egyénre szabott fejlesztésekkel minél nagyobb eredményt elérni a fejlődésükben. Igyekezni kell a legtöbbet kihozni a gyermekekből, hogy könnyebben el tudjanak igazodni majd a körülöttük lévő világban.

Kutatásom célja, hogy bemutassam az óvoda-iskola átmenet problémáit, nehézségeit tekintettel a hátrányos helyzetű gyermekekre. Napjainkban hogyan lehet megkönnyíteni ezt az időszakot, hogyan lehet átsegíteni egyik intézményből a másikba a legkevesebb sérüléstől is megvédve a hátrányos helyzetű gyermekeket. Legfontosabb feladat a megelőzés. Milyen módjai, lehetőségei vannak a megelőzésnek? A családi-, óvodai-, iskolai nevelés miben tud a gyermekeknek segítséget adni? A megelőzésre milyen követhető példákat lehet találni a szakirodalomban, illetve a gyakorlatban? Milyen személyi és tárgyi feltételek szükségesek az átmenet megkönnyítéséhez? A cél elérése érdekében hogyan lehet megvalósítani az együttműködést a család és az óvoda, a család és az iskola, az óvoda és az iskola között?

A témával kapcsolatos kérdésekre, az óvodapedagógusi, tanítói és szülői tapasztalatok megismerésével kívánok választ adni.

Dolgozatomban azt szeretném feltárni, hogy miben más az óvoda – iskola közötti átmenet a hátrányos helyzetben élő gyermekek életében, mint a nem hátrányos helyzetű gyermekek életében.

Ha felismerjük a probléma, nehézség okát, akkor tudunk segíteni, tudunk olyan intézkedéseket végrehajtani, amelyekkel változás következhet be a hátrányos helyzetű gyermekek óvodából iskolába történő átsegítésével kapcsolatban.

Hipotéziseim

A témához kapcsolódó előzetes pedagógiai, pszichológiai ismereteim, tanulmányaim alapján és az óvodában szerzett tapasztalataimból adódóan a következő hipotéziseket, előfeltevéseket fogalmaztam meg a hátrányos helyzetű gyermekek óvoda – iskola átmenetével kapcsolatban:

1. Az iskolakezdés minden gyermek számára egy új esemény. Valaki könnyebben, valaki nehezebben éli át ezt az átmenetet. Az iskolakezdéskor kialakuló kapcsolatok kortársakkal, pedagógusokkal meghatározó a gyermek életében. Azt feltételezem, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek kapcsolat kialakítása kortársakkal és pedagógusokkal részben nehezebb, mint a nem hátrányos helyzetű gyermekeknek.
2. Az óvoda – iskola átmenet idejében a szülői aggodalmak felerősödnek. Ezeket az aggodalmakat, feszültségeket, negatív érzelmeket meg lehet tapasztalni a gyermek érzelmeiben is. Az aggodalmak enyhítése miatt a szülők minél több tevékenységre buzdítják gyermekeiket az óvodai évek végéhez közeledve. Azt feltételezem, hogy a gyermekek tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmei az óvodáskor végén előtérbe kerülnek.
3. A hátrányos helyzetű gyermekek és szüleik kiszolgáltatottabbak a társadalomban, mint a nem hátrányos helyzetű társaik. Azt feltételezem, hogy a szülők, bármilyen helyzetben is éljenek, nem fogadják el a hátrányos helyzetű gyermekeket és szüleiket, kerülnek a velük való konfliktusokat. Emellett feltételezem még, hogy a szülők véleménye, a hátrányos és nem hátrányos helyzetű szülőké egyaránt negatív az óvoda lezárásáról, és az iskola megkezdéséről.

I. Alapfogalmak

A kutatásom témája az óvoda – iskola átmenet a hátrányos helyzetű gyermekek esetében. Elsődleges feladat, hogy megállapítsuk, kiket is nevezünk hátrányos helyzetűnek. Egy gyermek különböző okok miatt tekinthető hátrányos helyzetűnek. A Gyermekvédelmi törvény tömör meghatározásán túl még árnyaltabban értelmezi Deliné ezt a fogalmat.

Hátrányos helyzetű az a gyermek, akit családi körülményei (szociális helyzete) miatt a jegyző védelembe vehet, és akinek rendszeres gyermekvédelmi támogatás jár. Az előidéző tényezők közé tartozik a szegénység, a településből következő hátrányok, a család szerkezetéből adódó hátrányok, mint például a válás, a szülők életmódja, életvitele és alacsony kultúrája, a zaklatott családi háttér, az érzelmi elhanyagolás és szeretetnélküliség, a család rossz lakáskörülményei, melyek a fejlődést akadályozzák, valamint a kulturális másságból adódó hátrányok is előidézői lehetnek a hátrányos helyzet kialakulásának. (dr. Deliné dr. Fráter Katalin, 2005.)

A halmozottan hátrányos helyzet fogalma az előbbi meghatározáshoz hasonló, de mégis eltér valamennyire. dr. Deliné dr. Fráter Katalin szerint halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, akit családi körülményei miatt a jegyző védelembe vehet, és akinek rendszeres gyermekvédelmi támogatás jár, emellett óvodába, iskolába lépésekor a szülők 6-8 általánost végeztek el és erről nyilatkoztak. Illetve halmozottan hátrányos helyzetű, ha tartós intézményes nevelésben részesül. Előidéző tényező a lakás zsúfoltsága, a szegénység, az, hogy a szülők nem nevelnek, a szülők párkapcsolati zavarai, tehát a zaklatott légkör, emellett a kultúrabeli különbségek, a társadalmi életből kiszoruló családok, vagyis a marginalizálódók, illetve még halmozottan hátrányos helyzetet előidéző tényező a társadalmi előítéletesség, a cigányság. (dr. Deliné dr. Fráter Katalin, 2005.)

Az óvoda – iskola átmenet kapcsán elengedhetetlen meghatározni, hogy számunkra mi az átmenet, hogy mely fogalom alapján fogunk erre az eseményre, erre az időszakra gondolni.

„Átmenetnek nevezzük az egyed, illetve egyén életében bekövetkezett minden olyan változást, amely a megszokott szocializációs térből való elmozdulást, kimozdulást eredményezi.” (Labáth Ferencné, 2008., 24.) A témából adódóan a szocializációs tér, melyből elmozdulás, kimozdulás megvalósul, az óvoda, és az a szocializációs tér, ahová történik a kimozdulás, az nem más, mint az iskola.

Az óvoda – iskola átmenet egy régóta felismert probléma a pedagógus hivatás körében. Mindenki érzi, legyen az a személy óvodapedagógus, tanító, vagy éppen szülő, hogy ez az átmenet zökkenőkkel, akadályokkal kikövezett út. A törekvés már elindult annak érdekében, hogy enyhítsenek ezeken a zökkenőkön, de még nem ért célba a kezdeményezés. A szakirodalomban találhatunk olyan példákat, jó gyakorlatokat, amelyeket az adott településen sikert értek el az óvoda – iskola átmenettel kapcsolatosan. A zökkenők kialakulásának okát kellene felismerni véleményem szerint, hisz ha nem ismerjük a kiváltó okokat, akkor nem tudunk tenni annak érdekében, hogy pozitív irányba változzon.

A gyermek az óvodában eltölt három-négy évet, ahol az óvodapedagógusok lelkiismeretes munkája által, és a szülők a nevelés együttműködése során a gyermek eléri azt a kort, azt a fejlettséget, amikor alkalmassá válik arra, hogy kirepüljön az óvodából, és egy új helyen, az iskolában fejlődhesen tovább. Alkalmassá válik az iskolai feladatok teljesítésére, vagyis iskolaérett lesz az óvodában és családban elsajátított ismeretek által.

Az iskolaérettség egy változás és fejlődés eredményeként alakul ki, mely az érés és a környezet állandó kölcsönhatása révén jön létre. Kialakulnak a gyermekben azok a képességek, melyek által alkalmassá válik az iskolai életre. Balogh Éva szerint az iskolaérettség az a képesség, mellyel a gyermek az új helyzethez, az iskolai követelményrendszerhez képes alkalmazkodni. Három kritériuma van az iskolaérettségnek:

1. *Biológiai érettség*: arányos testalkat, első alakváltozás, koordinált mozgás, fejlett és ép idegrendszer, agyféltekei dominancia, kezesség kérdése, érzékszervek épsége, kielégítő általános egészségi állapot
2. *Pszichés érettség*: idegrendszer fejlettsége, agykéreg kontrolláló és szabályozó szerepe, akaratlagos irányítás, önuralom kialakulása, akaratlagos figyelemszabályozás (szándékos figyelem 5-10 percig), a figyelem terjedelme 2-3 dologra kiterjed, percepció fejlettsége, formaészlelés egyszerre több kritérium mentén, színárnyalatok megkülönböztetése. Téri irányok megnevezése, térben való mozgás utasításra történő elvégzése, időészlelésében magabiztosság jellemzi a napszakok, évszakok, hét napjainak ismeretét, szándékos emlékezet érdeklődés, konkrét művelleti gondolkodás jellemzi a gyermeket, kialakulnak a kognitív sémák, a konstanciák, valamint mennyiségi invariancia. Érzelmeit akaratlagosan szabályozza, az elismerés

szükséglete, valamint a teljesítménymotiváció előtérbe kerül, kialakul a frusztrációs tolerancia, illetve megjelennek a magasabb rendű érzelmek.

3. *Szociális érettség*: fokozott önállóság, elvárásokhoz való alkalmazkodás képessége, tanító irányító szerepének elfogadása, beilleszkedés a társak közé, fegyelmezett és nevelhető legyen közösségben. Szabályok betartása, következmények vállalása a tettekért. (Balogh Éva, 2008.)

Valamint törvény által is elő van írva, hogy életkorilag mely szakaszban köteles a gyermek iskolába járni. Ez a tankötelezettség. A tankötelezettség fogalma a Pedagógiai Lexikonban a következőképpen van megfogalmazva: „az állandó törvényben meghatározott és más jogszabályokban részletezett intézkedése, amelynek értelmében a fiatal nemzedék bizonyos korhatárokon belül (tankötelezettség kezdete, tankötelezettség vége) jogkövetkezmények terhe mellett köteles iskolába járni. 1993. évi LXXIX. tv. előírása szerint a tankötelezettség ideje 6 éves kortól 16 éves korig tart.” (Pedagógiai Lexikon, 464.) 2013. január 1-jén azonban hatályba lép a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. tv., mely kimondja, hogy a tankötelezettség megkezdéséről főszabály szerint az óvoda vezetője, bizonyos esetben szakértői bizottság dönt. A szülő kérelme és szakértői bizottság véleménye alapján az illetékes kormányhivatal engedélyezheti a tankötelezettség hat éves kor előtti megkezdését.

(„A gyermek abban az évben, amelynek augusztus 31. napjáig a hatodik életévét betölti, legkésőbb az azt követő évben tankötelessé válik. Az a gyermek, akinek esetében azt a szakértői bizottság javasolja, további egy nevelési évig az óvodában részesül ellátásban, és ezt követően válik tankötelessé.” 2011. CXC. törvény a nemzeti köznevelésről 45. paragrafus (2))

Egyetértek Vekerdy Tamás gondolataival, miszerint „megdöbbentő gondolkodás, mely szerint a gyereket kell a törvényhez szabni és nem a törvényt a gyerekekhez.” (Vekerdy, 2001., 37.) Az előbb említett törvény a tankötelezettségről azt mondja, hogy 6 éves kortól köteles járni a gyermek iskolába, ha iskolaérett, ha nem. Manapság már ez a helyzet enyhült, hisz a rugalmas iskolakezdés lehetősége a gyakorlatban is megvalósul. A 2011-es új Köznevelési törvény szerint, ha a gyermek iskolaérett, akkor abban a naptári évben megkezdheti a tankötelezettségének teljesítését, amelyben a hatodik életévét május 31. napjáig betölti. Emellett, ha a szülő kérelmezi, akkor is elkezdheti, ha december 31. napjáig tölti be a hatodik életévét a gyermek. Valamint a jogszabály lehetőséget biztosít arra is, hogy egy év késéssel kezdődjön a tankötelezettség teljesítése, de legkésőbb nyolc éves korig meg kell kezdődnie.

Szakirodalom ismertetése

Mint korábban említettem, az óvoda – iskola átmenet körül már régóta érzik a pedagógusok a problémát, a nehézségeket. Amint az átmenet fogalma is mutatja, szocializációs szintér változás következik be a gyermekek életébe. De ez a változás nemcsak az óvoda és iskola közötti nyárra értendő, a változás már korábban elkezdődik. „Az óvoda – iskola átmenet kérdését nem lehet leszűkíteni az ötödik – hetedik életév eseményeire.” (Labáth, 2012., 29.) Tehát ez egy hosszantartó folyamat. A következőkben nézzük meg azt, hogy a szakirodalomban hogyan fogalmazzák meg ezt a folyamatot, mely az óvodáskorral kezdődik, magába foglalja az óvodai élet végét, az átmenetet és az iskolakezdést, és iskoláskorban fejeződik be.

Óvodai nevelés

Az óvodai nevelés során a gyermek új szokásokat sajátít el, megtanul közösségben élni és tevékenykedni, új ismereteket szerez, beilleszkedik az adott óvodai csoportba. Az óvodában eltöltött idő mennyisége, és leginkább minősége kihat az óvoda – iskola átmenet milyenségére.

Az óvodába járás korábban nem feltétlenül a három éves korról kezdődött. Az előző években be lehetett kapcsolódni az óvodai nevelésbe nagyobb életkorban is (5 éves kor volt a felső korhatár). A hátrányos helyzetű gyermekek számára ideálisabb, ha minél korábban kezdik el az óvodai életet, mert „a későbbi életszakaszban történő bekapcsolódás lerövidíti a hátrányos helyzetű gyermekek személyiségfejlesztésére fordítható időtartamot a zökkenőmentes átmenet biztosítása érdekében.” (Labáth, 2012., 30.)

Labáth Ferencné is úgy véli, hogy ha a hátrányos helyzetű gyermek a lehető legkorábban elkezd óvodába járni, akkor jobbak lesznek iskolába lépéskor a kondíciói, valamint az óvodába járás időtartama alatt történő fejlesztés is hatással van az iskolaérettség elérésére. A hátránykompenzációs eredmények elmaradnak, ha a rendszeres óvodába járás nem valósul meg. (Labáth, 2012.)

2013. január 1-jén hatályba lép a 2011. évi CXCV. tv. a nemzeti köznevelésről, mely rendelkezésében kötelezővé teszi a 3 éves kortól való óvodába járást. Ezzel tehát remélhetőleg

biztosítva lesz a hátrányos helyzetű gyermekek hátránykompenzációja, esélyteremtése, és az átmenet zökkenő-mentesebbé válhat számukra.

Kulcsfontosságú az iskola előtti nevelés, az óvodáztatás kérdése abban a tekintetben, hogy az iskolában a hátrányos helyzetű gyermek milyen viszonyt táplál a tanulás iránt, tehát a lemorzsolódásra hatással van az óvoda. (HEFOP zárótanulmánya)

Hisz „az óvoda az első olyan intézmény, ahol a tanulás iránti vágy az iskolába lépésig megalapozódhat.” (Debre – Kende – és társai, 2008., 54.) Vagyis az óvodában sok minden eldől a gyermek további életére nézve, sok dolog megalapozódik. Ezért is olyan fontos, hogy az óvodai nevelés a gyermekeknek adekvát legyen, vegyük figyelembe a hátrányos helyzetű gyermekek sajátosságait is, differenciáljuk, hiszen mindez kihat az iskolai életre is. Az óvoda fő funkciója a nevelés, de az óvoda befejeztével a nevelés nem áll meg, hisz egész életünkön át hatnak ránk a külvilágból származó ingerek, tehát nevelődünk, formálódunk, tanulunk.

Labáthné valamint azt is megfogalmazza, hogy az óvodapedagógusnak vannak feladatai a gyermek iskolára való alkalmassá tételében. Ezek közé a feladatok közé sorolja, hogy figyelembe kell venni a gyermek egyéni sajátosságait, érési folyamatait, és szükségleteit elégítse ki. (Labáth, 2008) Azt azért szögezzük le, hogy az óvodának nincs iskola-előkészítő funkciója. Ha az óvoda ellátja a saját feladatát, akkor a gyermek alkalmassá válik az új életszakasz megkezdésére.

Vekerdy Tamás azt írja, hogy ha az óvoda szakmailag jól működik, tehát ismeri a gyermekfejlődés sajátosságait, az igényeket és szükségleteket, akkor az óvoda nem törődik azzal, hogy mit is vár el tőlük az iskola. Hisz az óvoda akkor teszi a legjobbat a gyermek pozitív fejlődése érdekében, ha a feladatát elvégzi, vagyis kielégíti az óvodáskori szükségleteket. (Vekerdy, 2001.)

Óvodai élet lezárása

Az óvodai élet végéhez közeledve felvetődik a szülőkben az a kérdés, hogy melyik iskolába járjon a gyermek. Ez egy fontos és lényeges mozzanat az átmenet zökkenőmentessé tételében. Hiszen, ha a gyermek számára megfelelő iskolát és pedagógust választunk, akkor ez a könnyű váltást eredményezi.

Vekerdy Tamás olyan iskolát keresne gyermekének, ahol tudják, hogy az iskolába lépő gyermeke még óvodás, ahol mindennap beszélgetnek vele, mesélnek neki, játszanak vele, ahol nem veszik el a kedvét a világ megismerésétől, kíváncsiságát éltetik, kérdéseire választ kap. Ahol tudják, hogy pihenésre szüksége van, ahol igyekszenek megismerni az egész gyermeket, szükségleteit figyelembe véve alakítják az iskola mindennapjait. Ahol az érzelmi biztonságot megkapja, ahol a lehető legtöbb időt töltheti el a tanító közelségében. (Vekerdy, 2001.)

Különböző kezdeményezéseket tapasztalhatunk az iskolaválasztással kapcsolatban, ha nyitott szemmel járunk az óvodában és iskolában. Ilyen például az előkészítő foglalkozások, közös programok (pl. sportvetélkedők), nyílt napok lehetősége, valamint az, hogy az iskolák bemutatózó füzeteket juttatnak el az óvodába, ezzel is hirdelve a náluk kínálgzó lehetőségeket. Valamint vannak iskolák, ahová a gyermekek az óvodapedagógus kíséretében ellátogathatnak, betekintheznek az iskolába, és vannak tanítók, akik ellátogatnak az óvodába, hogy ismerkedjenek a gyermekekkel. Ezek a lehetőségek jó alkalmak arra, hogy kapcsolat alakuljon ki gyermek és tanító között, hogy a szülők is tájékozódjanak a kínált lehetőségekről, és ezáltal képet kapjanak arról, hogy melyik iskola mit kínál gyermeke számára, így könnyebb a választás az általános iskolák közül. Forgács támogatja a nyílt napok adta lehetőségeket, hisz itt bepillantást nyerhetnek a szülők a tanítási folyamatba, valamint a személyi és tárgyi feltételeket megismerhetik, megtekinthetik, melyek szintén meghatározzák az átmenet gördülékenységét. A szerző javasolja, hogy a szülők a nyílt napokra vigyék magukkal gyermekeiket, hisz a véleményük nagyon fontos az iskola- és pedagógusválasztásban. Az átmenet zökkenőmentességében fontos a pedagógus személyisége, szakmai felkészültsége és gyermekszeretete is. (Forgács, 2003.)

Az átmenet

„Az óvoda és az iskola között szakadékszerű az átmenet.” (Nagy J., 2008., 59.) Hiába a sok kezdeményezés és próbálkozás, ezt érezzük is a gyakorlatban. Hermann Alice már több, mint 30 éve megfogalmazta következő gondolatát: „A problémák ott vannak, ahol az óvoda különbözik az iskolától, ahol a gyermek éppen ezért nehézségekbe ütközhet és csalódásokon eshet át.” (Hermann Alice, 1979., 363.)

Az óvoda – iskola átmenetet sok tényező befolyásolja, a szülők otthonról hozott mintája, szokásrendszere, iskolázottsága, tájékozottsága, szociális helyzete, együttműködési készsége, az óvodában, iskolában dolgozó pedagógusok szakmai tudása, tapasztalata, felkészültsége, problémaérzékenysége, együttműködési készsége, elfogadása, az intézmény tárgyi feltételei.

„Az óvoda – iskola átmenet hosszú évek óta komoly pedagógiai – elvi és gyakorlati – problémakör (...). Az óvoda (...) a maga részéről megteszi az átmenet megkönnyítéséhez vezető szemléleti és módszertani kezdő lépéseket.” (Dr. Bakonyi Anna. In: Kovács Erika, 2008., 40.)

Kezdő lépésnek fogható fel, hogy az óvoda programokat írt annak érdekében, hogy az átmenet könnyítése biztosított legyen. Az óvoda igyekszik a tőle telhető legjobb módon felkészíteni a gyermekeket az iskolára, ezt az ismeretek, szokások, normák elsajátításával teszi. Sőt, már a jó szándék, mely a gyermekek felé irányul át is billent a másik oldalra, hisz az óvodának nincs iskola-előkészítő funkciója, mégis a gyakorlatban ez gyakran előfordul.

Az óvodának érdeke, és célja, hogy a nevelési intézményből, ahol érzelmi biztonságot, elfogadást és szokásrendszert kapott éveken át, olyan gyermek lépjen ki, aki szociálisan érett, és képes az iskolában együttműködni, kapcsolatot teremteni, új személyeket elfogadni és az új szabályokhoz igazodni. (Labáth, 2012.)

A kompetencia alapú óvodai programcsomag az átmenetet úgy könnyíti, hogy hangsúlyozza a teljes személyiség fejlesztését, hisz a pszichikus funkciók teszik alkalmassá a gyermeket arra, hogy megismerjék és elmélyítsék az alapvető kultúrtechnikákat. (Kovács Erika, 2008.)

Kovács Erika úgy véli, hogy ha az óvodapedagógus – tanító ugyanazokat az elveket vallva nevelik a gyermekeket, akkor nem okoz számukra traumát ez a váltás, hiszen a pedagógiai légkör megmaradt, csak a helyszín, a környezet változott meg. (Kovács Erika, 2008.)

Látjuk azt a szakirodalmakból, hogy az óvoda nagyon sokat tesz annak érdekében, hogy a gyermekek minél könnyebben éljék meg ezt a változást. Beszélhetünk a szociális érés elősegítéséről, hosszantartó személyiségfejlesztésről az óvodai évek során, valamint hasonló koncepció szerint nevelő pedagógusokról a két intézménytípusban. Ezek valóban megteremthetik a zökkenők nélküli átmenetet.

A szakirodalomban azonban találunk más próbálkozásokat is. „Az óvoda - iskola próbálkozásban például a tanítónő lemegy az óvodába és ott tölt el a gyerekekkel egy-két

évet, de nem azért, hogy a gyerekeket tanítsa, hanem, hogy ő megtanuljon játszani. Az óvónő pedig felmegy a gyerekekkel, egy-két éven át még kísérve őket az iskolába. Így teremtik meg a szükséges, valódi átmenetet óvoda és iskola között.” (Vekerdy, 2001., 33.) Pécsben indult el először ez a kezdeményezés, ahol a gyermekközpontú osztályokban jól érzik magukat a gyermekek, az iskola érdekes számukra és szükségleteik ki vannak elégítve. (Vekerdy, 2001.)

Tehát elmondható, hogy „szorosabb kontaktust kell kiépíteni az óvoda és az iskola között. A szakmai megismerés, az együttműködés ne váljék öncélúvá, biztosítsa a nevelési folyamat töretlen, zökkenőmentes egységét” (Labáth, 2008., 34)

A váltást az intézmények között az is megkönnyíti, ahogy Vojnitsné véli, ha a gyermek magas érzelmi intelligenciával (EQ) rendelkező családi környezetben él. Az EQ azt jelenti, hogy képesek az empátiára, rugalmasan kezelik az adott helyzeteket, kezdeményezők a társas kapcsolatok kialakítására, érzelmeikkel és gondolataikkal tudnak bánni. Hisz a gyermek érzelmeiket kaphat és adhat az emberi kapcsolatokon keresztül. (Vojnitsné – Zilahiné, 2008.) Ha a gyermek ilyen családban él, akkor számára ez lesz a természetes, és ő is így fog viselkedni. A kapcsolatteremtés nagyon lényeges mozzanata az életnek, hisz az ember szociális lény. Ha könnyen teremti meg ezeket a kapcsolatokat az emberekkel, akkor könnyebb számára az új helyzet elfogadása is. Ennek értelmében, ha bekerül a gyermek az iskolába, akkor nem esik kétségbe, mert ismerkedik a környezettel, az emberekkel. A hátrányos helyzetű gyermekek családjában is meglehet ez az érzelmi intelligencia, ugyanakkor hiányozhat más, jobb módú családokban is.

Azonban vannak olyan hátrányos helyzetű családok, ahol nem fejlődik így az EQ. Emellett még más hátrányokkal is küzdenek, melyek a hendikeppes helyzetbe taszította őket. „A hátrányok a fejlődés, az átmenetek fordulópontjain – mint amilyen például az intézményváltás – még inkább megnehezíthetik helyzetüket. A korai iskolai kudarcok (amelyek kihatással lehetnek az egyén egész életére) megelőzése érdekében fontos a zökkenőmentes átmenet biztosítása.” (Labáth, 2012., 29.)

„Az iskolába lépés lényeges változás a gyermek életében: a másodlagos szocializáció egyik csomópontja.” (Balogh Éva, 2008., 170.)

A gyermek, ha új helyre megy, ha új intézménybe kerül, akkor szorong. Az idegen környezet, és az ott lévő felnőttek, a gyermekek sokasága félelmet, tiltakozást és visszahúzódást vált ki a gyermekből. Így van ez, amikor a gyermek óvodába megy, és nincs ez másképp, amikor az

iskolát kezdi el. Az iskolába lépésnek vannak nehézségei. A negatív érzelmeken túl az iskola az addig megszokotthoz képest új követelményeket is támaszt. A gyökeres változás kezdeti nehézségeket okoz a gyermeknek, de ezeket csillapíthatjuk, ha támogató család áll a gyermek mögött, valamint ha a tanító türelmes, és lassabb tempóban szoktatja a gyermekeket az iskolához. Az átmenetet tehát megkönnyíthetjük, ha a gyermek már óvodás korától kezdve ismeri a tanítót, így a kapcsolat már biztosított, valamint ha kialakítjuk a gyermekekben a kíváncsiságot az iskola és a tanulás iránt. (Vojnitsné - Zilahiné, 2008)

Iskolakezdés

Az iskolakezdés befolyásoló tényező abban a tekintetben, hogy az óvoda – iskola átmenetet hogyan éli meg a gyermek. Hisz ha pozitív élményeket szerez az iskolában eltöltött első napokban, akkor nem okoz számára gondot az új helyzet elfogadása, megszeretése, mivel örömforrást talál benne.

Forgács Zsóka szerint a „beszoktatás” ideje az egyik leghangsúlyosabb és leghasznosabb időszak. Fontos amiatt, hogy a tanulókat megismerjük, szorongásaikat feloldjuk, a közösséget formáljuk és a helyi szokásokat elsajátíttatjuk a gyermekekkel. Ha a tanító elegendő időt szán mindenre, akkor az jelzi, hogy tudatosan építette fel a nevelését – oktatását. (Forgács, 2003.)

„Az iskolakezdésig elért értelmi és szociális fejlettség, az években mérhető fejlettségbeli különbségek döntően meghatározzák az egyének életútját.”. (Nagy J., 2008., 56.)

Nagy József szavaiból azt lehet kiolvasni tehát, hogy ha az óvodában eléri a gyermek a kellő fejlettséget, ami életkorának megfelelő, akkor az iskolakezdésre, vagyis az átmenet idejére pozitív hatással lesznek, mert a gyermek számára nem lesz akadályokkal, és bukkánókkal kikövezett út; de ha a fejlettségbeli különbségek nagyok, és dominánsak, akkor az iskolakezdésnél, és a későbbi iskoláskorban is végig érezhetők lesznek a különbségek.

Az iskolába lépésnek van egy olyan időpontja, amelyik a legideálisabb a gyermek számára. Ez akkor következik be, amikor a gyermekben felébred a kíváncsiság a világra, és készen áll arra, hogy őt egy olyan felnőtt irányítsa, tanítsa, aki nem a család tagja, aki iránt rajonghat, aki felé fordulhat a kérdéseivel. A leoptimálisabb az volna, ha sikerülne ezt az időpontot a legjobban eltalálni a gyermek számára, azt, amikor a kíváncsiságát, rajongását előtérbe

helyezi, sőt azt a személyt, tanítót is jó volna megtalálni, aki méltó arra, hogy a gyermek rajongjon érte. (Vekerdy, 2001.)

„Ha az iskola jól készült fel az óvodás gyerek fogadására, akkor annak iskolai beilleszkedésével nem lesz probléma.” (Vekerdy, 2001., 32.)

„Az iskolába nem iskolás, hanem óvodás megy, aki majd a következő két-három évben érik meg lassan az iskolára, nagy egyéni eltéréssel! Az óvoda feladata nem az, hogy felkészítsen az iskolára! Hanem az, hogy az óvodás gyerek megfelelő, érzelmileg biztonságos, elfogadó, meleg környezetét (...) kialakítsa.” (Vekerdy, 2006., 119-120.)

Az iskola kezdeti szakaszának feladata Vekerdy Tamás szerint az, hogy életkorának megfelelően, egyszerre mindig kevés gyakorlással, ami hosszú hónapokon átível, kialakítsa, megalapozza az alapkészségeket, vagyis az írást, olvasást, számolást, valamint a többi tevékenység által fejlessze az intelligencia érzelmi és cselekvéses formáit. (Vekerdy, 2006.)

Az iskolakezdésnél az is meghatározó, hogy milyen a pedagógusok felkészültsége, hozzáállása. Olvashattunk az átmenetről arról is, hogy segíti ezt a folyamatot az is, ha a pedagógusok hasonló koncepció szerint nevelik a gyermekeket. Labáthné is úgy vélekedik, hogy ha a pedagógus réteg, jelen esetben az óvodapedagógusok és tanítók ismerik egymás munkáját, feladatait, akkor hosszú távon tudnak gondolkodni, és tenni annak érdekében, hogy a saját pedagógiai munkájuk eredményes legyen, különös tekintettel a hátrányos helyzetű gyermekekre. (Labáth, 2012.)

Kutiné úgy fogalmaz az átmenetről és az első osztályról, hogy első osztályban felelősségteljes feladat az, hogy hogyan kezdjük meg a tanítást. Az óvoda és az iskola feltétlen és kölcsönös együttműködésével kell megvalósulnia az iskolára való felkészítésnek, mindkét intézménynek hozzá kell járulnia, hogy a gyermek fejlődjön, és ezt csak közösen lehet elérni. A két intézmény közötti folyamatosság csak úgy biztosítható, hogy tartalmi és szervezeti szempontból is kapcsolat van az óvoda és iskola között. (Kutiné, 1990.)

Az iskola ezeken túl tehet mást is annak érdekében, hogy az átmenetet megkönnyítse a két intézmény között. „Az iskola a korai szakaszban a játékosságból minél többet mentsen át. Nem kell teljes mértékben száműzni, de a minimálisra kell csökkenteni a kezdeti kudarcok számát. A sikerélmény hiánya negatív hozzáállást alakíthat ki a tanulással, a tanító néivel szemben. Az első időkben az iskolának kell alkalmazkodnia a gyerekekhez.” (Labáth, 2008., 34.) A játékosság fontos, hisz a gyermek az óvodában 3-4 éven keresztül ezt a tevékenységet

folytatta elsősorban, napjának leghosszabb ideig tartó cselekvése volt. Az iskolába lépéskor, ha a játékosságot száműzzük, akkor az addigi fő tevékenységétől fosztjuk meg, elveszük a kedvét az iskolától.

Nagy József megfogalmazta a problémára való megoldást, „hasznos lenne az alsó tagozatos oktatási programot szellemében, eszközeiben és a nevelt gyermekek kiválasztásában közelíteni az óvodaihoz (Nagy 2009).” (Hámori, 2011. 147.)

Hisz tudjuk, hogy „az elindulás dönti el sokszor az egész további út irányát” (Hermann Alice, 1979., 364.), és ha ez az elindulás egy olyan intézményben történik, mely a jól megszokotthoz, és beválthoz hasonlít, jelen esetben az óvodához, akkor az út jó irányba vezethet.

Az iskolában „biztonságérzete meginoghat, teljesítményt várnak el tőle, amelyet állandóan értékelnek.” (Labáth, 2008., 33.)

Vekerdy szerint a gyermek nem azért tanul, mert a tantárgyat szereti, hanem azért, mert a tanító néni kérte, tehát a tanító néni kedvéért. A legmeghatározóbb a tanulásban a személyes kapcsolat, mely érzelmi biztonságot nyújt a gyermek számára, ezáltal lesz képes tájékozódni a körülötte lévő világban, illetve megnyílni érdeklődésében és figyelmében. (Vekerdy, 2001.)

„Az iskola első éveinek a későbbi tanulás szempontjából meghatározó szerepük van. Ennek a szakasznak a feladata azoknak az alapvető készségeknek és képességeknek a kifejlesztése, amelyek minden későbbi tanulás alapjául szolgálnak. Ekkor dől el a tanuláshoz való alapvető viszony, kialakulnak a tanulási szokások, az iskolával, a tantárgyakkal kapcsolatos attitűdök. A kezdeti siker vagy kudarc nagymértékben befolyásolja a motivációt, a tanulók énképét, jövőképét, életcéljait.” (Nagy József, 2008., 53.) Balogh É. is Nagy J. álláspontjával ért egyet: „Az iskolakezdés sikere vagy sikertelensége fontos a tanuláshoz, tanításhoz való pozitív attitűd kialakulása miatt, de a személyiség további fejlődése szempontjából is. Iskoláskortól a tanulás lesz a vezető tevékenység. A tanulás színvonala, a tudás a szülők, nevelők szemében érték. Egyre nagyobb elvárásokat, követelményeket támasztanak a gyerek elé. A gyermek megítélése, csoportban elfoglalt helye, a társak értékelése, sőt önértékelése is a tanulás sikerességétől függ.” (Balogh Éva, 2008., 170.)

A gyermekközösség egy tagolt és sokrétű csoportosulás. A gyermekközösség középpontjában azok a gyermekek állnak, akik a legaktívabbak, a peremen lévő gyermekeket vékony szálak

kötik a közösséghez. A központi gyermekek köré sokan szerveződnek, rendeződnek, míg a peremre szorult gyermekek magányossá válnak. (Mérei – Binét, 1998.)

A teljesítményre való törekvés indítékát a gyermek a családban szerzi meg. Ez már csecsemőkorban elkezdődik, és folytatódik a kor előrehaladtával. A családtól szociális megerősítést kaptak azért a teljesítményért, amelyek a társadalmi normáknak megfeleltek. Az erre való törekvés függ, hogy a gyermek milyen családi környezetben él, milyen mintát lát. A család közvetíti a gyermek számára a teljesítményekre vonatkozó normákat is. (Kabainé, 1980.)

Problémát jelenthet még az iskolakezdéskor, hogy az iskola nem veszi figyelembe a különböző eredetű hátrányokat, a lemaradás okait nem tárja fel, nem kerül sor a differenciált fejlesztésre, valamint a hátrányok kompenzálására. Az iskolakezdéssel kapcsolatos problémák közül ki kell emelni, hogy minden gyermek más, mindenki más fejlődési szakaszban jár iskolakezdéskor. A fejlődésbeli eltérések azonban nem okoznak nagy gondot az ismeret elsajátításában, ha a tanító elegendő időt szán azok mélyülésére, gyakorlására. (Nagy József, 2008.)

„A problémák egy további forrása, hogy a tanítás továbbra is tanárközpontú, az azonos időtartamú tanórákat a frontális osztálymunka dominanciája jellemzi. Az osztálytermek többségében a padok, asztalok elrendezése is ennek a szolgálatában áll, habár a bútorzat átrendezése a változatos csoportmunkát is lehetővé tenné. Az óvoda és az iskola közötti váltás túlságosan éles, az óvodai játékos fejlesztést átmenet nélkül váltja fel a formális fegyelemre készítő, örömtelen iskolai munka.” (Nagy József, 2008., 59.)

Nagy József úgy vélekedik, hogy ha a tanulást érdekes, örömteli és motiváló tevékenységgé alakítjuk, akkor változást eredményezhet az iskolához fűzött viszonyban. Ehhez meg kell szüntetni a tanórák merevségét, órán mozoghassanak, alakíthassák a teret. Meg kell őrizni az óvodában kialakított játékoságot az iskola első éveiben. Ezek mellett abban látná Nagy a változás sikerét, ha az iskolába lépés előtti kor problémáit sikerülne orvosolni. Időben fel kellene ismerni az átlagtól eltérő fejlődést, a problémákat korán kellene diagnosztizálni, és az ehhez szükséges kompenzálásokat alkalmazni, elvégezni. (Nagy J., 2008.)

A problémák, hátrányok leküzdése érdekében „meg kell valósítani, hogy az első két évfolyamon - a hátrányos helyzetű gyermekek számára mindenképpen - egész naposak, de legalább napközisek legyenek az iskolák. Sokféle megoldás, kísérlet történik is az első

évfolyamok merev iskolai szerveződéseinek feloldására. A mozgásos, cselekvő, csoportos játékos tanulási módok érdekében az óvodákban egyre inkább felszámolják a merev, katonás ülésrendet, órarendet, általánosabbá válik a szabadabb, szeretetteljes légkör.” (Nagy J., 2008., 66.)

Összességében elmondható, hogy az óvoda – iskola átmenetet körülölelő problémák, akadályok leküzdhetők, ha felismerjük a problémákat, és igyekszünk azok megoldására, hogy a gyermekek, főleg azok, akik eleve hátránnyal indulnak az életben, a lehető legkevesbé sérüljenek a folyamatban. Igyekezzünk azt elérni, hogy akadálymentes, zökkenőmentes legyen az átmenet, ezáltal pedig a gyermekek fejlődése folyamatos. Ezt úgy tudjuk megvalósítani, ha a két intézmény szemléletét közelítjük egymáshoz, ha megvalósítjuk a személyre szabott nevelést – oktatást, ha a gyermekek sajátosságait vesszük figyelembe, ha a gyermekekhez igazítjuk a nevelést – oktatást. Valamint nélkülözhetetlen a pozitív érzelmek, kapcsolatok, és iskolához fűződő viszony kialakulása, kialakítása annak érdekében, hogy az átmenet kudarcmentes legyen, és nem utolsósorban nagyon lényeges a gyermek számára adekvát intézmény és pedagógus megtalálása, kiválasztása.

II. A kutatás paraméterei

A kutatásomat az Észak – Alföldi régióban, a Szabolcs – Szatmár – Bereg megyei nagykállói kistérség két településén, Érpatakon és Nagykállóban végeztem. Lakóhelyem 20 kilométeres körzetében fekvő, közeli helységeket kerestem a kutatásomhoz. Az itt fellelhető települések közül választottam ki egy hátrányos és egy nem hátrányos helyzetű települést, annak érdekében, hogy össze tudjam hasonlítani őket. Segítségemre volt az interneten is megtalálható Hátrányos helyzetű vidéki települések listája¹ abban, hogy melyik település hátrányos helyzetű, illetve, hogy melyik kistérségbe tartozik.

Érpatak „társadalmi - gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről szóló 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendelet melléklete szerint hátrányos helyzetű település.”²

Nagykálló egy nem hátrányos helyzetű város.

A kutatásomban a következő intézmények vettek részt:

Érpatakon:

- Hajlika Népi Hagyományőrző Óvoda, 4245 Érpatak, Dózsa György u. 6.
- Szent István Hagyományőrző Általános Iskola, 4245 Érpatak, Béke u. 27.

Nagykállóban:

- Nagykállói Egyesített Óvoda és Bölcsőde, 4320 Nagykálló, Szabadságharcos u. 8.
 - Brunszvik Teréz Tagóvoda, 4320 Nagykálló, Szabadságharcos u. 8.
 - Szivárvány Tagóvoda, 4320 Nagykálló, Petőfi u. 3-5.
- Nagykállói Általános Iskola és Pedagógiai Szakszolgálat, 4320 Nagykálló Nagybalkányi út 2-6.

A fentebb említett két településen a mintavételelem eszköze strukturális kérdőív volt, mely a következő tematikai egységekre osztható:

- Érzelmek
- Óvodai élet lezárása
- Átsegítés egyik intézményből a másikba
- Iskolakezdés

¹ http://www.ilsnyh.hu/hu/download/elflist_060419.pdf(látogatva:2012.12.17.)

² http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600240.KOR(látogatva:2012.12.17.)

A témából adódóan, mely az óvoda – iskola átmenet, az óvodai életet és az iskolai életet is vizsgáltam. Ennek értelmében kutatásomban két réteget vizsgáltam, illetve kérdeztem meg a két intézménytípusnak megfelelően:

1. *pedagógusok*, ezen rétegen belül két alcsoportot különböztetek meg:
 - óvodapedagógusok (6-7 éveseket nevelők)
 - tanítók (első osztályban tanítók)
2. *szülők*, ezen rétegen belül is két alcsoportot különböztetek meg:
 - óvodás szülők (6-7 éves iskolaérett óvodások szülei)
 - iskolás szülők (első osztályos gyermekek szülei)

A strukturális kérdőíveket ugyanazoknak a szülőknek osztottam ki, eltérő időpontban, ezáltal a folytonosság biztosított, valamint a változás jobban megmutatkozik, hisz ugyanazokról a gyermekekről válaszoltak a szülők.

Érpatakon a Hajlika Népi Hagyományőrző Óvodában a kérdőívek kiosztása az óvodapedagógusok számára 2012. augusztus 27.-én történt. Illetve a szülőknek is ekkor osztottam ki a nekik készült kérdőívet. Ezt úgy tudtam megvalósítani, hisz ekkor már nem jártak óvodába azok a gyermekek, akik szeptemberben kezdték az iskolát, hogy az érpataki Szent István Hagyományőrző Általános Iskola szervezett az iskolába készülő gyermekeknek egy „Csibehét” elnevezésű programsorozatot, ahol minden nap programokkal várták a leendő iskolásokat. Ekkor vittem el a szülők számára a kérdőíveket, és mikor a napi program végeztével a szülők a gyermekükért jöttek, akkor osztottam ki azokat nekik.

A következő kérdőív kiosztására, mely az iskolára vonatkozott, 2012. október 04.-én került sor. Ezen a napon a Szent István Hagyományőrző Általános Iskola egy, első osztályos osztályában a tanítóknak, illetve az első osztályosok szüleinek osztottam ki a kérdőívet.

Nagykállóban a Nagykállói Egyesített Óvoda és Bölcsődében 2012. augusztus 29.-én vittem el a vezető óvodapedagógusnak a kérdőíveket, aki a segítségemre sietett, és még aznap, a délutáni értekezleten kiosztotta az óvoda óvodapedagógusai közt. A szülők számára a kérdőívek kiosztása a 2012. szeptember 03.-ai szülői értekezleten került sor.

A következő kérdőív kiosztása, mely az iskolára vonatkozott, 2012. október 04.-én valósult meg. Ezen a napon a Nagykállói Általános Iskola és Pedagógiai Szakszolgálat három, első osztályos osztályában osztottam ki a tanítók számára a kérdőívet, illetve a gyermekek szülei számára a szülői kérdőíveket.

Visszakapott kérdőívek:

	<u>óvodapedagógusok</u> (fő)	<u>tanítók</u> (fő)	<u>óvodás szülők</u> (fő)	<u>iskolás szülők</u> (fő)
Érpatak	2	2	5	10
Nagykálló	21	1	47	38
összesen:	23	3	52	48

1. táblázat: A kutatásomban visszakapott kérdőívek mennyisége

A kitöltési hajlandóság a két településen összesen:

- óvodapedagógusok körében: 100% (23/23)
- tanítók körében: 37,5% (3/8)
- óvodás szülők körében: 49,05% (52/106)
- iskolás szülők körében: 45,28% (48/106)

A hátrányos helyzet megoszlása:

- válaszadó óvodás szülők közül:

	hátrányos helyzetű (fő)	halmozottan hátrányos helyzetű (fő)	nem hátrányos helyzetű (fő)
Érpatak	1	1	3
Nagykálló	10	13	24
összesen:	11	14	27

2. táblázat: A hátrányos helyzet megoszlása az óvodás szülők körében

- válaszadó iskolás szülők közül:

	hátrányos helyzetű (fő)	halmozottan hátrányos helyzetű (fő)	nem hátrányos helyzetű (fő)
Érpatak	4	3	3
Nagykálló	6	12	20
összesen:	10	15	23

3. táblázat: A hátrányos helyzet megoszlása az iskolás szülők körében

A strukturális kérdőív mely kérdései vonatkoztak az egyes tematikai egységekre?

1. Érzelmek:

- A pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban. (9., 13., 15. kérdés)
- Szülők érzelmei a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban. (7. kérdés)
- A pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban. (10., 14. kérdés)
- Szülők érzelmei a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban. (8. kérdés)
- Szülők érzelmei a pedagógusokkal kapcsolatban. (9. kérdés)
- Szülők negatív érzelmei és a gyermeknevelés (11., 12., 13. kérdés)
- A hátrányos helyzetű gyermekek érzelmei a pedagógusok véleménye, tapasztalatai szerint óvodáskorban, óvodáskor végén, az iskoláskor első napjaiban, iskoláskorban (16., 17. kérdés)
- Gyermekek érzelmei a szülők véleménye alapján, óvodáskorban, óvodáskor végén, iskoláskor első napjaiban, iskoláskorban (14., 15. kérdés)

2. Óvodai élet lezárása:

- Óvodai élet lezárása a pedagógusok gyakorlatában. (18. kérdés)
- Óvodai élet lezárása a szülők szemszögéből. (20. kérdés)
- Iskolaválasztás (16., 17., 19., 20., 21. kérdés)

3. Átsegítés egyik intézményből a másikba, vagyis az óvodából az iskolába:

- A hátrányos helyzetű gyermekek átsegítése egyik intézményből a másikba a pedagógusok gyakorlatában. (19. kérdés)
- A hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás az átmenet idejében. (22. kérdés)
- Az óvodából iskolába lépés könnyítése a családban. (21. kérdés)

4. Iskolakezdés:

- Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése pedagógusok véleménye alapján. (11., 12. kérdés)

- Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése szülők véleménye alapján. (5., 6. kérdés)
- Az iskolai élet kezdése a pedagógusok gyakorlatában. (18. kérdés)
- Az iskolai élet kezdése a szülők szemszögéből. (20. kérdés)

A kérdőívek kiértékelését a négy tematikai egységen végighaladva, a két rétegnek, a pedagógusi és a szülői rétegnek megfelelően végzem.

A pedagógus réteg véleménye az óvoda–iskola átmenettel kapcsolatban

Ebben a fejezetben a pedagógus réteg véleményei, tapasztalatai jelennek meg.

Pedagógus réteg:	Óvodapedagógus (fő)	Tanító (fő)	Pedagógusok (fő)
Érpatak	2	2	4
Nagykálló	21	1	22
Összesen:	23	3	26

4. táblázat: A kutatásban résztvevő pedagógus réteg

A pedagógus réteg 26 fő, mely óvodapedagógusokból és tanítókból áll.

Tematikai egységek alapján történő kiértékelése a strukturális kérdőíveknek a pedagógus rétegnél:

Érzelmek

A pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban

Ennek megvizsgálására a 9., 13., 15. kérdéseket hívtam segítségül, melyek az óvodapedagógusi, tanítói kérdőívekben találhatók. Az érzelmeket két csoportra osztanám:

- pozitív érzelmek*: szeretet, elfogadás, alkalmazkodás, segítőkészség
- negatív érzelmek*: elutasítás, elkerülés, korlátozás, bizonytalanság rossz tűrése, ellenszenv, tekintély elvárása, konfliktuskerülés, fölényben levés érzése, félelem, határozottság szükséglete

A megkérdezett 26 pedagógus a következőként érez a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban: a **pozitív érzelmeket** 88 esetben jelölték be, a lehetséges esetek száma 104, vagyis a válaszadó pedagógusok 84,61 %-a mondta azt, hogy neki pozitív érzelmei vannak ezekkel a gyermekekkel kapcsolatban. Ha a pozitív érzelmeket rangsorolnám a válaszok

alapján, akkor kiderülne, hogy első helyen a segítőkészség áll, melyet a válaszadók 100 % jelölt be, második helyen az elfogadás szerepel, melyet 96,15 % választott, a harmadik helyen a szeretet áll 92,30 %-kal, a negyedik pedig az alkalmazkodás, melyet a pedagógusok 50 %-a választott.

A **negatív érzelmek**et 24 esetben választották a lehetséges 260 lehetőségből, ez azt tükrözi, hogy a pedagógusok 9,23 % érez negatív érzelmeket. A negatív érzelmek közül első helyen szerepel a határozottság szükséglete, a pedagógusok ezt 73 %-ban jelölték meg. Második helyen szerepel a konfliktuskerülés, mely 11,53 %-ban választottak. A harmadik helyen félelem és a tekintély elvárása szerepel, mindkettőt a válaszadók 3,84 %-a húzott alá.

A negatív érzelmek egyben az előítéletes ember jellemzői is. Ennek értelmében megállapítható, hogy a pedagógusok kevesebb mint 10 %-a érez negatívan a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban, tehát előítéletesnek nem mondhatók a megkérdezett pedagógusok.

Arra a kérdésre, hogy a pedagógusok érzelmei mennyire akadályozzák a hátrányos helyzetű gyermekekkel folytatott munkát a következő válaszokat kaptam:

	megakadályozta	részben tudtam ellátni a munkámat	csak néha okozott nehézséget	érzelmeimen felülkerekedtem	nem befolyásolta
nevelési-gondozási feladatok	0%	0%	34,61%	7,69%	57,69%
módszertani feladat	0%	0%	23,07%	7,69%	69,23%
kapcsolatteremtés	0%	0%	19,23%	11,53%	69,23%
kapcsolattartás	0%	0%	26,92%	7,69%	65,38%
érzelmek kifejezése	0%	0%	26,92%	11,53%	61,53%
kommunikáció, beszélgetés	0%	0%	19,23%	11,53%	69,23%

5. táblázat: A pedagógusok érzelmeinek hatása a munkájuk elvégzésére

Az 5. táblázatból leolvashatjuk, hogy kiemelkedő választást kapott a „nem befolyásolta” a munkámat válaszlehetőség. A szakma bármely területét vesszük is figyelembe, a pedagógus réteg válaszai szerint a pedagógusokat saját érzelmeik nem befolyásolják munkájuk elvégzésében. A részterületek közül a pedagógusok több mint 60 %-ának a munkája elvégzését nem befolyásolja saját érzelmei. Kivételt képez a részterületek közül a nevelési-

gondozási feladatok ellátása, ami nem érte el a válaszolók 60 %-át, de csak kis százalékkal maradt el ettől. A nevelési – gondozási feladatok elvégzésénél néha nehézséget jelent a munka, a tevékenység elvégzése a hátrányos helyzetű gyermekekkel. Az a tény, hogy az érzelmek nem befolyásolják a válaszoló pedagógusok többségének munkáját reményre adhat okot, de ugyanakkor biztatóbb volna, ha ez az arány magasabb lenne, hisz a pozitív eredmények eléréséhez, a hátrányos helyzetű gyermekek sikeres fejlesztéséhez nélkülözhetetlen a megfelelő, lelkiismeretes szakmai munka mind az óvodában, mind az iskolában. Sikereket, eredményeket csak akkor érhetünk el, ha a hivatásunkra, a nevelésre koncentrálunk, ez pedig nem tud megvalósulni akkor, ha gátolnak, megakadályoznak minket az érzelmeink. Valamint az is kitűnik a válaszokból, hogy a válaszoló pedagógusok közel 20 %-ának néha viszont nehézséget jelent a munka elvégzése az érzelmeik miatt, legyen szó bármely részterületről. A pedagógusok közül senki nem válaszolt úgy, hogy az érzelmei megakadályozták volna a munkájuk elvégzését, illetve azt sem válaszolta egyik pedagógus sem, hogy érzelmei nehézséget jelentet számára és emiatt csak részben tudja ellátni a hivatásához kapcsolódó feladatokat. Néha viszont nehézséget jelentenek a pedagógusok számára a bennük rejlő érzelmek.

Ha egy rangsort készítünk abból, hogy a pedagógusoknak mely részterületeken milyen gyakorisággal okoznak néha nehézséget az érzelmeik abban, hogy ellássák a hátrányos helyzetű gyermekekkel folytatott munkájukat, akkor a következő rangsort fogalmazhatjuk meg (első helyen a leggyakrabban választott részterület szerepel):

1. nevelési – gondozási feladatok
2. kapcsolattartás és érzelmek kifejezése
3. módszertani feladatok
4. kapcsolatteremtés és kommunikáció, beszélgetés.

Ebből a rangsorból megállapítható, hogy a pedagógusok számára a hátrányos helyzetű gyermekekkel a nevelési – gondozási feladatokat néha nehéz ellátni. Ez talán abból adódhat, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek más szokásrendszerrel, más higiénés szokásokkal érkeznek az óvodába, iskolába, melyeket a családból hoznak, a családban látják mintaként. A „más” egyes pedagógusok számára jelentheti a nehézséget is, és ha ezeket a „más” dolgokat meg szeretnénk változtatni a hátrányos helyzetű gyermek érdekében, az több feladattal, munkával jár. Ha valami pedig több munkával, odafigyeléssel jár, az már nem is könnyű, tehát ezért nehézségként is megélhetik a pedagógusok. A rangsorból az is kiderül, hogy a

kapcsolatteremtés és kommunikáció, beszélgetés is néha nehézséget jelent a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban, de ez a két részterület kapta a legkevesebb jelölést a pedagógusoknál, tehát a „néha nehézséget jelent” gyakorisága jelentős mértékben kevesebb, mint más részterületeknél.

A pedagógus hivatásnál nélkülözhetetlen a kapcsolatteremtés, a kommunikáció és a beszélgetés képessége. Ezek által is nevelünk, ismereteket, információkat közvetítünk. Emiatt is nagyon fontos, hogy a pedagógusok ezekkel a képességekkel is rendelkezzenek, hisz sikereket is ezek segítségével tudunk elérni. A hátrányos helyzetű gyermekek esetében pedig különösen fontos ezek alkalmazása, hisz elképzelhető, hogy a családban nem látnak erre megfelelő példát, mintát, nekünk kell helyes példával, mintaadással megtanítani őket, hogy hogyan kommunikáljanak, hogyan vegyék fel a kapcsolatot társaikkal. Azt tudjuk, hogy az ember szociális lény, és a kapcsolatteremtés, és a kommunikáció képessége segít az embereknek a társadalomba való beilleszkedésben. Tehát ha ezeket a mintákat nem tudjuk a gyermekeknek megmutatni, mert az érzelmeink akadályoznak ebben minket, akkor nem tudják tőlünk elsajátítani ezeket a képességeket, és így a hátrányos helyzetű gyermekek szocializációja is nehézségekbe fog ütközni.

Az 5. táblázat alapján összegezhetjük „az érzelmeimen felülkerekedtem” és a „nem befolyásolta” válaszokat. Ezt azért tudjuk megtenni, mert ezek a válaszok a pozitív munkavégzésről árulkodnak. Az összesítés a következő:

	az érzelmeimen felülkerekedtem	nem befolyásolta	pozitív munkavégzés összesen:
nevelési – gondozási feladatok	7,69 %	57,69 %	65,38 %
módszertani feladatok	7,69 %	69,23 %	76,92 %
kapcsolatteremtés	11,53 %	69,23 %	80,76 %
kapcsolattartás	7,69 %	65,38 %	73,07 %
érzelmek kifejezése	11,53 %	61,53 %	73,06 %
kommunikáció, beszélgetés	11,53 %	69,23 %	80,76 %

6. táblázat: A pedagógusok pozitív munkavégzése érzelmeik alapján

Ebből az összesített 6. táblázatból is készíthetünk egy rangsort, mely azt mutatja meg, hogy a pedagógusok milyen gyakorisággal választották azokat a válaszlehetőségeket, amelyek a pozitív munkavégzésről árulkodnak, ahol az érzelmeik nem befolyásoló tényezők. A rangsor a következő (az első helyen a leggyakrabban választott válaszlehetőség szerepel):

1. kapcsolatteremtés és kommunikáció, beszélgetés
2. módszertani feladatok
3. kapcsolattartás
4. érzelmek kifejezése
5. nevelési – gondozási feladatok

Ez a rangsor ugyanazt a következtetést engedi levonni, mint az előzőekben tárgyaltak, miszerint az érzelmek néha okoznak nehézséget a pedagógusoknak abban, hogy munkájukat elvégezzék. A két korábbi rangsort megjelenítő táblázat:

	néha jelent nehézséget	pozitív munkavégzés
1.	nevelési – gondozási feladatok	kapcsolatteremtés kommunikáció, beszélgetés
2.	kapcsolattartás érzelmek kifejezése	módszertani feladatok
3.	módszertani feladatok	kapcsolattartás
4.	kapcsolatteremtés kommunikáció, beszélgetés	érzelmek kifejezése
5.		nevelési – gondozási feladatok

7. táblázat: A pedagógusok érzelmeinek és munkavégzésének kapcsolata

Megfigyelhető, hogy tulajdonképpen a 7. táblázat két oszlopa ugyanazt a sorrendet mutatja, csak megfordítva.

Az itt utolsó helyen álló „nevelési – gondozási feladatok” a korábbi rangsorban az első helyen állt abban a tekintetben, hogy ennél a részterületnél okoz a leggyakrabban „néha jelent nehézséget” a pedagógusok érzelmei. Az is szembetűnő, hogy a kapcsolatteremtés, kommunikáció, beszélgetés néha okoz nehézséget a pedagógusoknál, és ezek a részterületek azok, amelyek a hátrányos helyzetű gyermekeknél a munkavégzés sikerességét biztosítják, hisz ezek a pozitív munkavégzésnél a legnagyobb gyakorisági arányt kapták.

Ez is mutatja a fentebb említett állítást, mely szerint a kapcsolatteremtés, a kommunikáció és beszélgetés nélkülözhetetlen a pedagógus hivatásban, abban, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek fejlődése biztosított legyen a szakma, a nevelés által.

A pedagógusok számára feltettem egy nyitott kérdést is a kérdőívben, melyben azt szerettem volna megtudni, hogy mely érzelmek jellemzik a pedagógusokat a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban. Ebben a pedagógus kérdőív 9. kérdése segített. Nyitott kérdés

lévén a válaszok egyéniek, nehéz őket összehasonlítani, gyakran az érzelmek szinonimái szerepelnek a felsorolásban. A nehéz kategorizálás miatt az öt leggyakrabban szereplő érzelmet jelölöm meg a dolgozatomban, melyek a következők (zárójelben a gyakoriságot jelző számérték található):

1. szeretet (14)
2. elfogadás (13)
3. segítőkészség, és szinonimái (12)
4. tolerancia (10)
5. empátia (7).

Mindezek alapján összességében megállapítható, hogy a megkérdezett pedagógusok a hátrányos helyzetű gyermekekhez pozitív érzelmekkel viszonyulnak, illetve pedagógusok többségét az esetleges negatív érzelmeik nem befolyásolják a munkájuk elvégzésében.

A pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban

Ehhez a kérdőívek 10. és 14. kérdését használtam fel. Nyitott kérdés lévén, az öt leggyakrabban szereplő érzelmet közlöm, melyet a pedagógusok éreznek a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban. Ezek a következők (zárójelben a gyakoriságot jelző számérték található):

1. segítőkészség és szinonimái (16)
2. elfogadás (10)
3. empátia (9)
4. tolerancia (5)
5. tisztelet (4).

Ezek a válaszok azt a következtetést engedik levonni, hogy a pedagógusok a hátrányos helyzetű szülőkkel szemben pozitívan vélekednek.

Megfigyelhető a 8. táblázatban, mely az öt leggyakrabban válaszolt érzelmek rangsorolását mutatják, hogy a pedagógusok érzelmei közül mind a hátrányos helyzetű gyermekekkel, mind a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban a segítőkészség, az elfogadás, a tolerancia, és az empátia, dominánsan jelen vannak.

Pedagógusok érzelmeire jellemző		
	hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban	hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban
1.	szeretet	segítőkészség
2.	elfogadás	elfogadás

3.	segítőkészség	empátia
4.	tolerancia	tolerancia
5.	empátia	tisztelet

8. táblázat: Pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetűekkel szemben

A 14. kérdésben szereplő érzelmeket, melyek közül a pedagógusoknak azokat kellett kiválasztani, amelyek jellemzőek rájuk a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban, tehát ezeket az érzelmeket két csoportra osztottam, pozitív érzelmekre, és negatív érzelmekre.

A *pozitív érzelmek csoportba tartozó érzelmek*: szeretet, elfogadás, alkalmazkodás, segítőkészség.

A *negatív érzelmek csoportba tartozó érzelmek* a következők: elutasítás, elkerülés, korlátozás, bizonytalanság rossz tűrése, ellenszenv, tekintély elvárása, konfliktuskerülés, fölényben levés érzése, félelem, határozottság szükséglete.

A 26 válaszadó pedagógus 74,03 %-a a **pozitív** érzelmeket húzta alá válaszként, a **negatív** érzelmeket viszont csak a válaszolók 10 %-a jelölte meg. A pozitív érzelmek közül a legtöbb választást a segítőkészség, illetve az elfogadás kapta. Ebből a kérdésből levonható az a következtetés, hogy a pedagógusok a hátrányos helyzetű szülők irányában pozitív érzelmekkel viseltetnek, előítéletesség nem tapasztalható, mert az előítéletes emberre jellemző érzelmeket (elutasítás, elkerülés, korlátozás, bizonytalanság rossz tűrése, ellenszenv, tekintély elvárása, konfliktuskerülés, fölényben levés érzése, félelem, és a határozottság szükséglete) nem jelölték meg domináns válaszként. A negatív érzelmek közül a határozottság szükséglete volt a leggyakrabban választott, majd ezt követi a konfliktuskerülés.

Összességében megállapítható, hogy pozitívak a pedagógusok érzelmei a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban. Segítőkészek, elfogadóak és empátikusak velük szemben.

A hátrányos helyzetű gyermekek érzelmei a pedagógusok véleménye, tapasztalatai szerint óvodáskorban, óvodáskor végén, az iskoláskor első napjaiban, iskoláskorban

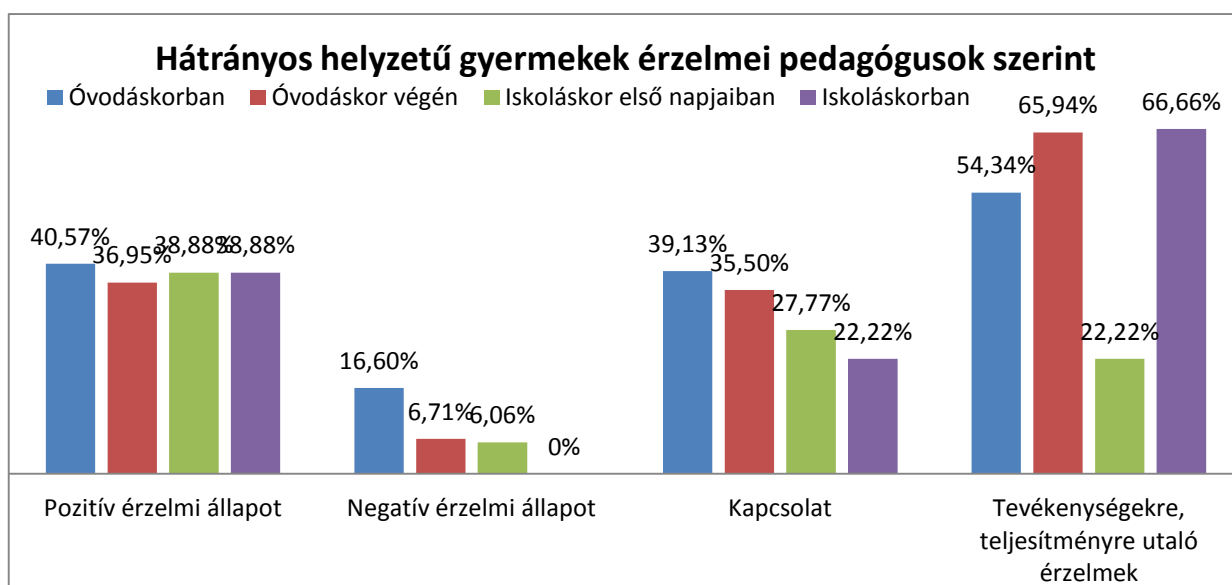
Ennek megválaszolása a 16., 17. kérdések figyelembe vételével történt.

A gyermekek érzelmeit kategorizáltam, a zárójelben a kategóriába tartozó érzelmek szerepelnek. A kategóriák a következők:

1. pozitív érzelmi állapotra utaló érzelmek (vidámság, öröm, boldogság, személyhez való ragaszkodás, tárgyhoz való ragaszkodás, magabiztosság)

2. negatív érzelmek (düh, harag, agresszió, elutasítás, szorongás, bizonytalanság, félelem, kisebbségség, bátortalanlás, motiválatlanlás, becsvágy)
3. kapcsolatra vonatkozó érzelmek (bizalom, bizalmatlanlás, elfogadás, empátia, kötődés, barátság)
4. tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek (érdeklődés, tudásvágy, felfedezés öröme, ráismerés öröme, alkotás öröme, siker utáni vágy)

Az érzelmek összesítve, a kategóriák szerint jelennek meg az alábbi ábrán.

1. ábra: A hátrányos helyzetű gyermekek érzelmek pedagógusok szerint

A pedagógusok véleménye, tapasztalata az, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeknek a pozitív érzelmek kissé csökkennek. A legszembetűnőbb, hogy az óvodáskori pozitív érzelmi állapothoz képest óvodáskor végére jelentős csökkenés látható, tapasztalható. A válaszokból az derül ki, hogy a negatív érzelmek a kor előrehaladtával csökkennek jelentős mértékben. A kapcsolatra vonatkozó érzelmeknél, akár az előbbi érzelmeknél is megfigyelhető ez a csökkenés. Viszont a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek aránya nő. Látványos emelkedés az óvodáskor végén látható.

Ennél a kérdésnél a következőképpen jártam el: az óvodáskorra és az óvodáskor végére jellemző érzelmeket az óvodapedagógusi kérdőívek alapján elemeztem, tehát ebben az esetben az óvodapedagógusok száma 23. Az iskoláskor első napjaira, és az iskoláskorra jellemző érzelmeket viszont a tanítói kérdőívek alapján értékeltem, tehát ez 3 darab kérdőívet jelent. A lényeges aránykülönbség miatt nem lehet úgy értékelni a kérdőíveket, hogy abból

egyértelműen láthatóvá válnak az érzelmek változása óvodáskortól egészen iskoláskorig, beleértve az óvodáskor végét, és az iskoláskor első napjait.

Összehasonlítani csak az azonos intézménytípuson belül lehet az érzelmek gyakoriságának változását. Ennek értelmében, ha így vizsgáljuk meg a kérdést, a következők vonhatók le az adatokból: a pozitív érzelmi állapotra utaló érzelmek gyakorisága, dominanciája az *óvodában* csökken, ha általában nézzük az óvodáskort, és összehasonlítjuk az óvodáskor végével. Az *iskolában* ennek az érzelemfajtának a gyakorisága az iskoláskor első napjait és az általában vett iskoláskort figyelembe véve stagnáló értéket mutat a tanítók véleménye alapján. Tehát az idő előrehaladtával, a környezet, és körülmények megismerésével, megszokásával nem lesznek dominánsak a pozitív érzelmek a hátrányos helyzetű gyermekeknél.

A negatív érzelmek esetében a gyakoriság csökken az óvodapedagógusok véleménye szerint a hátrányos helyzetben élő gyermekek körében. Ez a gyakoriságcsökkenés az iskolában is megfigyelhető a tanítók válaszai alapján.

Ha összehasonlítjuk a pozitív és a negatív érzelmeket, akkor tapasztaljuk, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek esetében a két érzelemtípus közül a pozitív érzelmek kerülnek előtérbe. Ez nem támasztja alá azt a tényt, melyet a szakirodalom is ír, hogy iskolakezdetkor jellemző a gyermekeknél a szorongás, frusztráció, feszültség. bizonyítani, hogy van iskolában negatív érzelmek. (A gyermek, ha új helyre megy, ha új intézménybe kerül, akkor szorong. Az idegen környezet, és az ott lévő felnőttek, a gyermekek sokasága félelmet, tiltakozást és visszahúzódást vált ki a gyermekből. Így van ez, amikor a gyermek óvodába megy, és nincs ez másképp, amikor az iskolát kezdi el. (Vojnitsné - Zilahiné, 2008)). Az 1. diagramról leolvasható, hogy az óvodáskorral, és az óvodáskor végén elégedettség van a gyermekek körében, tehát a hátrányos helyzetű gyermekek több pozitív érzellel bírnak, mint negatívval, és ez megnyilvánul a pedagógusok számára is. Felmerül a kérdés, hogy a negatív érzelmek valóban ennyire háttérbe szorúlnak az átmenet ideje alatt, tehát óvodáskor végén, és iskoláskor elején, vagy igenis vannak negatív érzelmeik a hátrányos helyzetű gyermekeknek iskolakezdet idején, csak a pedagógusok nem veszik ezt figyelembe. Mindebből levonható néhány, esetleges következtetés:

- a pedagógusok leterheltek, és ezért nem veszik észre ezeket a negatív érzelmeket,
- nem akartak válaszolni erre a kérdésre,
- nem akarnak szembesülni ezzel a problémával,
- nem érdekli őket ez a problémakör.

A kapcsolatra vonatkozó érzelmek esetében mind az óvodában, mind az iskolában gyakoriságcsökkenés olvasható le az 1. ábráról. Itt is drasztikus csökkenésről beszélhetünk. Az ember társas, szociális lény, és kapcsolatok nélkül, illetve ennek kialakításához szükséges érzelmek nélkül nehezebben tud boldogulni a világban. Egy hátrányos helyzetű gyermeknek pedig még inkább szüksége van a kapcsolatokra, hogy a szocializációja sikeres legyen, mind inkább kudarcoktól mentes, és ez által a fejlődése is biztosított. A kapcsolatra vonatkozó érzelmek kialakulását mintaadás segítségével is ki lehet alakítani a hátrányos helyzetű gyermekekben, illetve ha olyan feltételeket, szituációkat teremtünk, amelyekben ezekre az érzelmekre szükség van, ez is pozitív irányba befolyásolhatja ezen érzelmek fejlődését, előtérbe kerülését.

A tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek a hátrányos helyzetű gyermekeknél a pedagógusok válaszai alapján előtérbe kerülnek, dominánssá válnak az óvoda – iskola átmenet ideje alatt. Az óvodában is jelentős gyakoriságnövekedés figyelhető meg az adatok alapján, az óvodáskor végére nagyot ugrik ez az arány az óvodáskorhoz képest. Iskoláskorban az iskolában töltött első napokhoz képest drasztikus gyakoriságnövekedés tapasztalható a tanítók válaszai alapján. Iskoláskorban ez az érzelemfajta válik dominánssá, ez hajtja a gyermekeket, motiváltakká válnak a tanulás iránt, a tevékenységek elvégzésére, és a minél jobb teljesítményre. Ha pedagógus hivatásban erre építünk, tehát arra, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeknek a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmei ennyire dominánssá válnak, akkor sikereket érhetünk el a hátrányos helyzetű gyermekek fejlesztésében, a fejlődése biztosított lesz, és optimálissá válik. Véleményem az, hogy „használjuk ki” ezt a hátrányos helyzetű gyermekekben rejlő érzelmeket, melyek a tevékenységre, teljesítményre utalnak, annak érdekében, hogy fejlődjenek, ismerjék meg jobban, alaposabban a körülöttük lévő világot, biztosítsunk számukra olyan tevékenységeket, melyek sikereket rejtenek a számukra, mert ezáltal is motiválhatjuk a hátrányos helyzetű gyermekeket arra, hogy minél jobb teljesítményt érjenek el azokban a tevékenységekben, melyekhez hozzálátnak.

Ha összességében, globálisan nézzük a hátrányos helyzetű gyermekek érzelmeit, melyet a pedagógusok fogalmaztak meg válaszként, azt mondhatjuk, hogy a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmeiket kivéve, melyek a válaszok alapján a legdominánsabbak ebben az életkorban, a gyermekek érzelmeinek kimutatása csökken.

Óvodai élet lezárása

Óvodai élet lezárása a pedagógusok gyakorlatában

Ehhez az óvodapedagógus kérdőív 18. kérdése volt segítségemre. Nyitott kérdés lévén egyéni válaszok születtek a két település óvodapedagógusaitól. A következő válaszok születtek:

„Gergely-járás – Gergely-nap: iskolába hívogató / csalogató. (hagyományőrző tevékenység, márc. 12.)”

„Az évvázó – ballagás már hagyomány, e műsor vers-mese és dal anyaga az év alatt tanultakból áll össze. E műsor alatt búcsúztatjuk el az iskolába menő gyerekeket is.”

„Beszélgetés az iskolai életről, tudatos szemléletformálás, óvodai búcsúztatás.”

„Közös kirándulással, iskolába menő gyerekek búcsújával, amin a szülők is részt vesznek.”

„Közös műsoros délután óvodai szinten a szülőknek. Tánc – mese - torna – ki-ki képessége szerint vesz részt a három csoport előadásában.”

„Egyéni fejlődési napló lezárása, értékelése. Nyitott óvodai évvázó ünnepség, ahol elbúcsúzik az óvodától a gyerek.”

„Közös búcsúdélután a csoportban szülőkkel közösen. Feljegyzések a gyerekről a személyi dokumentumában, amiben a fejlődése folyamatos figyelésen, jegyzeten alapul.”

„Beszélgetés az elmúlt évek szépségeiről – az elkövetkező iskolai élet csodáiról! Közös kirándulások, szülői – családi délutáni programok. Iskolába menő gyerekek óvodai búcsúztatása műsoros délutánja: Irodalom – Torna – Tánc.”

A válaszok alapján elmondható, hogy a leggyakoribb a ballagási ünnepség, ahol a műsor dalos, verses, mozgásos tevékenységből épül fel, valamint ajándékozás is kapcsolódik a ballagáshoz. Valamint az óvodapedagógusok a dokumentációt is elvégzik az óvodai élet zárásaként, ahol a fejlődési naplót lezárják, illetve a neveltségi szintmérést is elvégzik. Születtek olyan válaszok, melyek a közös programokra, tevékenységekre, eseményekre utalnak, pl. kirándulások, séták, családi délutáni programok, beszélgetés az elmúlt évekről, valamint arról, hogy mi várható az iskolában.

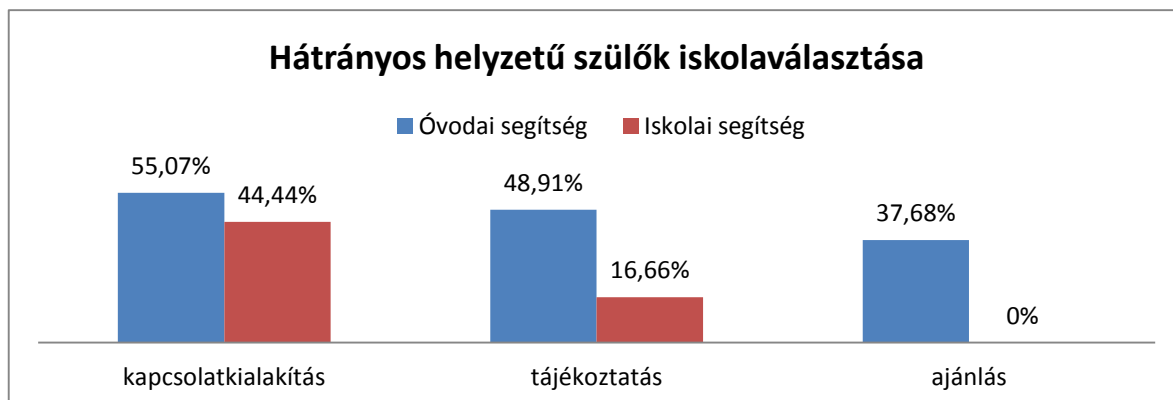
Szinte minden válaszban megtalálható a ballagás. Úgy vélem, hogy napjainkban, ha az óvodai élet zárásáról teszünk fel kérdést, vagy erre az eseményre gondolunk, akkor az emberek többségének a ballagás jut eszébe, ami nem más, mint hogy a gyermekek heteken át

készülnek versekkel, dalokkal, mesedramatizálással, esetleg valamilyen zenére koreografált mozgásos tevékenységgel. Nem vagyok a ballagás ellensége, de véleményem szerint kicsit át kellene gondolni a ballagási műsort. Vannak gyermekek, akik nem szeretnek szerepelni, akiknek nehézséget jelent sok ember előtt megszólalni. Ebben az életkorban már átéli a stresszt, az izgulást, a feszültséget, az attól való félelmet, hogy nem fog eszükbe jutni a színpadon az adott vers, vagy mozgás, tehát már ekkor megtapasztalják a kudarctól való félelmet. Meggyőződésem az, hogy minden gyermek más, más képességekkel rendelkezik, más tevékenységekben, feladatokban teljesítenek jól, és minden gyermek másként éli át az adott helyzetet. Ezt a gondolatomat támasztja alá az egyik óvodapedagógus véleménye is, melyet az óvoda zárásáról fogalmazott meg: ki-ki képessége szerint vesz részt. Ebben a szemléletben már láthatók a differenciálás, a gyermekközpontúság jellemzői. Annak vagyok a híve, hogy a gyermekeket ne tegyük ki felesleges stressz-forrásoknak, ha ő nem szeretne szerepelni, akkor fogadjuk el, ha azt mondja a gyermek, hogy ő nem szeretne verset mondani, vagy éppen nem szeretne a mesedramatizálásnál főszereplő lenni, akkor engedjük ezt meg neki. Bízunk a gyermekekre olyan feladatot, tevékenységet, verset, ami számára megfelelő. Mert erre az életkorra jellemző, hogy amit nem szeret csinálni, azt nem is fogja élvezni, és az egész felkészülés, előadás és szereplés tele lesz számára feszültséggel, kedvtelenséggel, esetleg haraggal is, és a szereplés végén, ha a gyermekre lett erőltetve egy olyan feladat, amelyben nem érzi jól magát, kudarcot fog átélni, és a kudarc átélése után nem fog többé szerepelni sose. Ha például a Kacor király mesét dramatizálja a csoport a ballagás alkalmából, és mi pedagógusok az adott gyermekekre éppen Kacor király szerepét ruháznánk, de a gyermek nem szeretné, mert fél vagy nem szeret szerepelni, akkor fogadjuk ezt el. Lehet, hogy ez a gyermek remekül fogja a nyuszt alakítani a mesében, vagy a fát ő fogja a legjobban megjeleníteni. Ha a gyermek kérését figyelembe vesszük, akkor nem él át kudarcot, hisz olyan szerepet fog elvállalni, melyet biztosan el tud játszani. Így örömmel fog részt venni a dramatizálásban, sőt meghozhatjuk a kedvét a szereplésre, önbizalmát növelhetjük, illetve elképzelhető az is, hogy később szeretni fog szerepelni, és nagyobb szerepek eljátszását is elvállalja.

Iskolaválasztás

Az óvodai élet zárásával kapcsolatban felmerül annak a kérdése is, hogy az óvoda után milyen iskolába menjen is a gyermek, melyik iskola adekvát a számára. A jól megválasztott iskola

már egy fél siker a gyermek további életében. Az iskolaválasztás kérdéskörének megvizsgálásához a pedagógusok kérdőívének 20., 21. kérdését használok fel.

2. ábra: Hátrányos helyzetű szülőknek nyújtott intézményi segítség az iskolaválasztáshoz

A 2. ábrán a két intézménytípus által nyújtott segítségadási formák és azok dominanciája láthatók, melyekkel a hátrányos helyzetű szülőknek segítenek az iskolaválasztásban. Az ábrán látható segítségadási kategóriák részletezése:

- kapcsolatkialakítás (ez a következő részekből tevődik össze: tanítók az óvodai szülői értekezleten, látogatás az iskolában, bemutató nyílt nap)
- tájékoztatás (magába foglalja a szakmai tájékoztatók ajánlását a szülőknek, iskolai nyílt napokról tájékoztatást, előkészítő foglalkozásokról tájékoztatást, iskolai bemutatkozó tájékoztatók kitézését)
- ajánlás (képességnek, készségnek megfelelő iskola ajánlása, személyes tapasztalat megosztása tartozik ebbe a kategóriába)

A 2. ábrán egyértelműen megfigyelhető, hogy az óvodában több segítséget kapnak a hátrányos helyzetű szülők az iskolaválasztással kapcsolatban. Az óvoda segít abban, hogy a kapcsolat kialakuljon a hátrányos helyzetű szülők és gyermekeik és az iskola és pedagógusai között. Látható, hogy a kapcsolatkialakításra és a tájékoztatásra nagy hangsúly fektetnek. Az óvodapedagógusok az ajánlást is alkalmazzák a hátrányos helyzetű szülők számára.

Ezzel ellentétben az iskolától nem kapnak annyi segítséget a hátrányos helyzetű szülők az iskola kiválasztását illetően. Az iskolában, a segítségnyújtási formák közül a kapcsolatkialakítást alkalmazzák a gyakorlatban a legtöbbször. Az iskolák azonban nem ajánlanak iskolát a hátrányos helyzetű szülőknek.

A tanítók esetében kevés az a minta, amiből végbemenő következtetéseket lehetne levonni. De az adatok alapján elmondható, hogy az óvoda – iskola átmenet során a kapcsolatfelvétel,

valamint a tanítók tájékozódása a gyerekekről, illetve a hátrányos helyzetű szülők tájékoztatása megjelenik a tanítók gyakorlatában.

Megállapítható, hogy mindkét pedagógus alcsoport, vagyis az óvodapedagógusok és tanítók is fontosnak tartják az átmenet ideje alatt a kapcsolatfelvételt, a tájékozódást, illetve tájékoztatást.

Ezek valóban nagyon fontosak, hisz ezek alapján kap képet a hátrányos helyzetű szülő és gyermeke arról, hogy mely iskolában milyen feltételek vannak, milyenek az adott iskolában a tanítók személyisége, attitűdje. Ezek alapján tudja eldönteni a hátrányos helyzetű szülő, hogy melyik iskolát is válassza a gyermeke számára, de az még jobb, és célravezetőbb, ha ebben a választásban a hátrányos helyzetű gyermek is szavazati jogot kaphat, hisz a gyermek fogja napjának legtöbb idejét az adott intézményben. A hátrányos helyzetű gyermek számára adekvát intézményt kell választani, melyben a fejlődése biztosítva van, biztosítva vannak hozzá a megfelelő személyi és tárgyi feltételek.

Az iskolaválasztáshoz kapcsolódva a pedagógusokat megkérdeztem arról, hogy tapasztalataik alapján a hátrányos helyzetű szülők milyen általános iskolába íratják be gyermekeiket. A 9. táblázatban ez látható rangsorolva, zárójelben a gyakoriság értéke található.

A 9. táblázatból leolvasható, hogy mindkét pedagógus alcsoport véleménye, tapasztalata az, hogy a hátrányos helyzetű szülők iskolaválasztásában lényeges, hogy az iskola közel legyen, valamint az, hogy a testvér, illetve rokon is abba az intézménybe jár. Az iskola közelségének dominanciája azzal is magyarázható, hogy a gyermek az ismert környezetben tanuljon, töltse el a napjait, ne kelljen utazni más településre, ami megterhelő a gyermekek számára. Az, hogy az az iskola jön újra számításba a hátrányos helyzetű szülőknél, amelyek korábban, nagyobb testvérnél, vagy rokonnál már megfelelő volt, azt a következtetést engedi levonni, hogy a korábban átélt tapasztalatok megfelelőek voltak, valamint ha rokon, testvér is abban az intézményben tanul, ahol a kis első osztályos, az jelent egyfajta biztonságérzetet is a hátrányos helyzetű első osztályos, illetve a szüleik számára is. Az óvodapedagógusok válaszában az is megnyilvánul, hogy az intézményen csak egy település van. Ilyenkor felmerül az a kérdés, hogy minden hátrányos helyzetű gyermek számára megfelelő-e az adott településen az az egy általános iskola. Valamint az a kérdés is felmerül, hogy ha mégsem megfelelő a hátrányos helyzetű gyermek számára, akkor érdemes-e abba az iskolába beíratva, vagy célravezetőbb lenne egy másik településre átjárnia a gyermeknek. Véleményem az, hogy inkább a gyermek képességeit vegyük figyelembe, mint a közelséget. Lehet, hogy az utazás

kicsit megterhelőbb kezdetben a gyermek számára, de egy jól kialakított, átgondolt és szervezett napirenddel ez az akadály is könnyen áthidalható, és a fejlődés biztosítottabb abban intézményben, ami a gyermek képességének, személyiségének megfelelő, mint abban, amiben ezt nem veszik figyelembe.

Átsegítés egyik intézményből a másikba, vagyis az óvodából az iskolába

Az óvoda – iskola közötti átmenet sikerességében, zökkenőmentességében nagy szerepe van annak, hogy milyen módszerekkel, tevékenységgel, eljárásokkal könnyítjük meg a hátrányos helyzetű gyermekek számára ez az átmenetet. Ebben a fejezetben erre próbálom megkeresni a választ.

A hátrányos helyzetű gyermekek átsegítése egyik intézményből a másikba a pedagógusok gyakorlatában

Ennek megismeréséhez a 19. kérdés válaszait vizsgáltam meg. Ez a kérdés nyitott kérdés volt, így a válaszok egyén sajátosságokat rejtenek. A következő válaszok születtek az óvodapedagógusok tollaiból:

„Közös programok az iskolával / nyílt nap, közös színházlátogatás. A tanítók eljönnek a nagycsoportosok programjaira. Látogatás az 1. osztályba.”

„A nagycsoportosok fokozott felkészítése az iskolára, differenciálással, egyéni foglalkozásokkal, hiányos részképességek fejlesztése. Ismeretekkel, tapasztalatokkal, élményekkel gazdagítani 3-4 éven át, amelyekkel érdeklődővé, tájékozottá válik a külvilág iránt.”

„Az óvodai évek alatt az iskoláról pozitív képet erősítettünk a gyermekekben, melyet az óvoda és iskola által szervezett programok is mélyítettek. Ennek eredményeként gyermekeink örömteli várakozással kezdik az iskolát.”

„Megfelelő felkészítéssel érzelmileg, szellemileg. Helyszíni látogatással. Megismertetéssel a tanító nénikkel.”

„A mérések megmutatják a hiányos területeket, amelyeket egyéni foglalkozással, fejlesztéssel segítünk, szülői konzultációval.”

„Egyéni fejlesztésekkel, egyéni képességfejlesztéssel. Segítő szakemberek bevonásával: pszichológus, fejlesztő pedagógus, gyógytornász, logopédus.”

„Szülőknek tanács, gyereket látogatva.”

„Ha igényli a tanítónő beszélgetéssel, egyéni fejlődésre, egyéb fontos „tudnivalóra” történő odafigyelés elbeszélésével. A szülők biztatása az iskolakezdés előtti iskolai programokon való részvétellel. (sportnap, vizuális tevékenység, farsang, stb.)”

„Tudatos szemléletformálás: iskolalátogatások gyerekeknek. Iskolai nyílt-napok szervezése. DIFER-mérés, egyéni fejlesztések, szülői tájékoztatás, folyamatos kapcsolattartás. Pedagógiai Szakszolgálathoz küldjük fejlesztésre, logopédiai foglalkozásokra.”

Az óvodapedagógusok válaszaiból levonható következtetés, hogy az óvoda, és az óvodapedagógusok sokat tesznek annak érdekében, hogy az átmenet zökkenőmentes legyen. Nagyon sok válaszban megtalálható az egyéni fejlesztés, differenciálás, felkészítés, készségek, képességek megalapozása megfogalmazások, valamint az iskolalátogatás, kapcsolatfelvétel az intézménnyel, pedagógusokkal, illetve az iskolai nyílt napok, és iskolai programokon való részvétel óvodapedagógussal, szülővel. A nyílt napok segítenek a hátrányos helyzetű szülőknek és gyermekeknek a megfelelő iskola kiválasztását, bepillantást nyerhetnek a tanítás, tanulás folyamatában, nagyon sok érzélem megnyilvánul ekkor a pedagógusok és a gyermekek részéről, tehát ezt egy pozitív kezdeményezésnek tartom. Az iskola által szervezett manuális, vizuális, valamint sporttevékenységek is a gyermek érdeklődésére épülnek, ilyenkor az iskola az adott ünnepkörhöz igazítja ezeket a foglalkozásokat. Ezek a tevékenységek érzelmileg is hatnak a hátrányos helyzetű gyermekekre, illetve szüleikre, ezek is segítenek a megfelelő iskolaválasztásban, valamint abban, hogy az átmenet könnyebbé váljon. A fentebb említett óvodapedagógusi válaszokról, melyek a fejlesztésről tanúskodnak az a véleményem, hogy nem az átmenet idejében, az óvodai élet zárásához közeledve kell rohamos fejlesztésekbe, differenciálásokba kezdeni, hanem az óvodai élet három-négy éve alatt kell olyan fejlesztési tervet összeállítani, melyet, ha elvégzünk, akkor a hátrányos helyzetű gyermek alkalmassá válik arra, hogy iskolába menjen. Tehát ennek a fejlesztésnek hosszú távúnak kell lennie, egy folyamatos tevékenységsorozatnak. Nem pedig néhány hét, vagy hónap leforgása alatt kell a gyermekeket éretté tenni az iskolára.

A tanítók megfogalmazásai a következők az átsegítéssel kapcsolatban:

„A szeretet, türelem, elfogadás, fokozott odafigyelés.”

Míg az óvodapedagógusoknál a fejlesztésen, a hiányosságok pótlásán van a hangsúly, addig a másik oldal, tehát a tanítók a fokozottabb odafigyelést, szeretetet, türelmet és elfogadást fogalmazták meg a hátrányos helyzetű gyermek átsegítésével kapcsolatban.

Az óvodapedagógusok válaszaiból az derül ki, hogy elfelejtették azt a tényt, hogy az óvoda nem oktatási intézmény, hanem elsősorban nevelési intézmény. Nevelés által persze ismereteket, információkat is közvetítünk a gyermekeknek. A válaszokban megjelenő fejlesztés, és ismeretgyarapítás dominanciájában iskolás jegyek figyelhetők meg. Valószínűsíthető, hogy az óvodapedagógusok csak jót akarnak ezekkel a tevékenységekkel, azt szeretnék, hogy a hátrányos helyzetű gyermek minél többet tudjon, minél könnyebb legyen neki az óvoda és iskola közötti váltás. Az is előfordulhat, hogy a túlzott jó szándék, mely hátrányos helyzetű gyermekek fejlesztésével kapcsolatos, többet árt, mint használ, mivel a fejlődésben egyéni eltérések vannak, egy hat éves gyermek nem tud annyi információt átlátni, nem érti azokat az összefüggéseket, amiket egy iskolaérett, hét éves gyermek. Ezért olyan fontos, hogy a fejlesztés három-négy éven át történjen, hogy a gyermek a maga idejében ismerje meg a világot, ne hamarabb, és ne később. De arról sose feledkezzünk meg, hogy az óvoda feladata elsősorban a nevelés. Ne akarjuk óvodapedagógusként azt, hogy mindent az óvodában ismertessünk meg a gyermekekkel, sőt van, amit kifejezetten az iskolának kell megismertetni a hátrányos helyzetű gyermekekkel.

A hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás az átmenet idejében

Ehhez a 22. kérdés válaszait vettem alapul. A 10. táblázatban a tanítók (2 fő) kapcsolatfelvételének módjai jelennek meg rangsorolva, valamint az, hogy az iskolakezdés után az óvodapedagógusok (23 fő) hogyan tartják a kapcsolatot volt óvodásaikkal. Zárójelben a választási gyakoriság számértéke szerepel.

A gyakorisági táblázat megmutatja számunkra, hogy a látogatás kedvelt kapcsolat-felvételi és kapcsolattartási eljárás, mivel a találkozások során ismerőssé váló személyek, valamint a korábbi ismert arcok biztonságot jelentenek a hátrányos helyzetű gyermekek számára. A válaszokból kiderül, hogy ezt előszeretettel alkalmazzák mind az óvodapedagógusok, mind a tanítók a gyakorlatban. Az óvodapedagógusok ismét több eljárást, lehetőséget használnak annak érdekében, hogy informálódjanak a korábbi csoportjukba járó hátrányos helyzetű

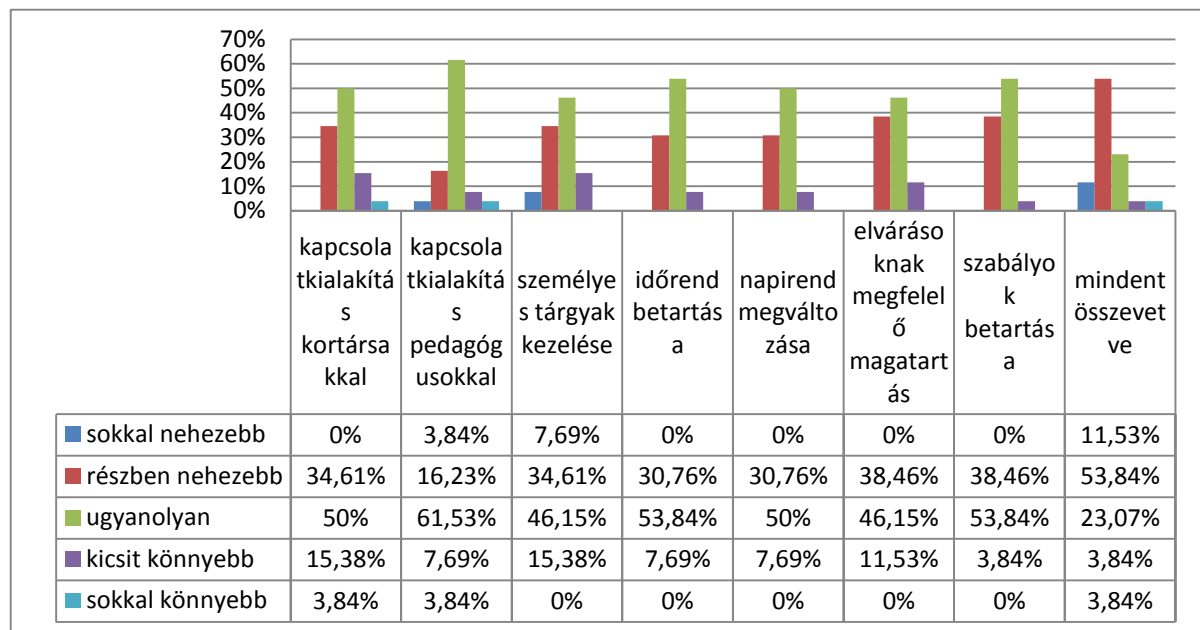
gyermek iskolában eltöltött napjairól, sorsáról. Ez abból adódhat, hogy az óvodában nagyobb a kötődés, a ragaszkodás mértéke, az óvodapedagógus is három-négy éven keresztül foglalkozott a hátrányos helyzetű gyermekkel, látta a fejlődését, hogy honnan hova jutott el. Talán ezért is viselik szívükön az óvodapedagógusok ennyire a hátrányos helyzetű gyermekek életének nyomon követését az iskolába lépést követően. De azon is érdemes elgondolkodni, hogy ha az iskolában lelkiismeretes munkát szeretnének végezni a tanítók, és a hátrányos helyzetű gyermekek fejlődésében, fejlesztésében, tanításában sikereket szeretnének elérni, akkor elegendő-e a kapcsolatfelvétel általuk megjelölt formái, vagy más formákat is alkalmazni kellene, hogy az óvoda – iskola átmenet sikeresebb, és zökkenőmentes legyen. Véleményem az, hogy a kapcsolatfelvétel, a hátrányos helyzetű gyermekekről való előzetes tájékozódás a siker záloga is egyben. Ezeket a kapcsolat-felvételi formákat egy kisebb településen, falvakban könnyűszerrel, akadályok nélkül meg lehet valósítani. Tehát éljünk ezekkel a lehetőségekkel, hisz a cél a hátrányos helyzetű gyermekek segítése, fejlesztése.

Iskolakezdés

Az iskolakezdés meghatározó a hátrányos helyzetű gyermekek életében. Az, hogy milyen számukra az iskolakezdés, mély nyomot hagy bennük, kihathat a későbbi viszonyára az iskolával kapcsolatban, hogy mennyire fog szeretni oda járni, a tanulást, és az ismereteket mennyire fogadja be. Ezért lényeges kérdés ez. Az átmenet idejébe tartozik az iskolakezdés is. Arra keresem a választ ebben a fejezetben, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeknél miben, és mennyire más, mint a nem hátrányos helyzetű gyermekeknél.

Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése pedagógusok véleménye alapján

A gyakorlatban a pedagógusok megtapasztalják, szembesülnek azzal, hogy milyen a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése. Ezeket a pedagógusi tapasztalatokat a kérdőív 11., 12. kérdéséből tudtam meg. A 3. ábra, diagram összesíti a pedagógusok véleményét a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdésével kapcsolatban.

3. ábra: Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése pedagógusok szerint

A 3. ábrából, diagramból leolvasható, hogy az egyes részterületeken eltérő a pedagógusok véleménye a tekintetben, hogy milyen a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése. Ha a bármely részterületet is vizsgáljuk, akkor látjuk, hogy a pedagógus réteg fele minden részterületnél az ugyanolyan kategóriát választotta, minden részterületnél a gyakoriság százalékos értéke az 50%-ot közelíti, tehát a pedagógusok nem látnak különbséget a hátrányos és nem hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdésében az adott területeken.

A részterületeket, ha megvizsgáljuk a nehézségi foka alapján, hogy a pedagógusok milyennek vélik azokat, valamint rangsoroljuk a nehézségi fokokat a gyakoriság alapján (három leggyakrabban választott), akkor a következő táruelénk:

A 11. táblázatból nagyon jól leolvasható, hogy bármelyik részterületet is nézzük, a leggyakrabban a pedagógusok ugyanolyannak vélik a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését, mint a nem hátrányos helyzetű gyermekekét. Valamint még a „részben nehezebb”, majd a „kicsit könnyebb” válaszlehetőségek kaptak jelölést. Ezekből az adatokból az vonható le következtetésként, hogy hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése a részterületek alapján megegyezik a nem hátrányos helyzetűek iskolakezdésével.

A 11. táblázatban megjelenik az, hogy a kapcsolatkiakítás az első helyen szerepel. A pedagógusok véleménye az, hogy ugyanolyan a hátrányos helyzetű gyermek számára, mint a nem hátrányos helyzetű gyermeknek az iskolakezdés során a kapcsolatkiakítás. Tehát ez az mutatja, hogy ugyanolyan könnyű és nehéz, ugyanazokon mennek keresztül a

kapcsolatkialakítás során a hátrányos helyzetűek, mint a nem hátrányos társaik. Véleményem és személyes tapasztalatom viszont az, hogy a gyermekek előítéletesek a hátrányos helyzetű gyermekekkel szemben, nem barátkoznak velük sokan, idővel perifériára kerülnek az osztályban. A pedagógusok válaszai azonban mást mutatnak. Ebből levonható néhány következtetés:

- a pedagógusok leterheltek és nem látják ezeket a jelenségeket,
- a pedagógusok nem akartak válaszolni a kérdésre,
- ez a problémakör nem érdekli őket,
- valamint nem akartak szembesülni a problémával.

Ha a pedagógusok reálisan, a valóságot tükrözve válaszoltak erre a kérdésre, akkor viszont ezekben az osztályokban nincs nyoma az általam vélt gondolatnak, annak, hogy a hátrányos helyzetű gyermekekkel a kapcsolatkialakítás nehézségekbe ütközik. Ha ez valóban így van, akkor ezekben az osztályokban jó közösség alakulhat ki, ahol az elfogadás, a szeretet is megjelenik.

A pedagógusokat kérdőívemben arra kértem, hogy ha az iskolakezdésre mindent összevetve, globálisan gondoljanak, vagyis a részterületeket hagyják figyelmen kívül, így jellemezzék ötfokú skálán a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését. Ekkor már eltérő válasz született, mint amikor a részterületekben gondolkodtak. A válaszoló pedagógusok 53,84%-a részben nehezebbnek tartja a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését a nem hátrányos társaikéhoz képest. Ha a globálisan értékelt iskolakezdést rangsorolnánk a 3. ábra adatait nézve, akkor az alábbi rangsort tudjuk vizsgálni tovább:

1. részben nehezebb (53,84%)
2. ugyanolyan (23,07%)
3. sokkal nehezebb (11,53%)
4. kicsit könnyebb (3,84%)
5. sokkal könnyebb (3,84%).

Ebből kiderül az, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése a nehezebb felé mutat. A pedagógusok válaszaiból látszik, hogy a hátrányos helyzetűeknek nehezebb, vagy ugyanolyan. Tehát van különbség a hátrányos és nem hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése között, ha globálisan tekintünk erre a kérdéskörre.

Az iskolai élet kezdése a pedagógusok gyakorlatában

A 18. kérdésben a tanítóktól azt kértem, hogy írják le, hogyan történik az iskolakezdés saját gyakorlatukban. A következő válaszokat kaptam a nyitott kérdésemre:

„Már nagycsoportos korban átjöttek az iskolába, ismerkedtek az épülettel, tanítókkal. Iskola előtt egy héttel tartottunk csibetábort, aminek a célja az ismerkedés, az iskolai szabályok megismerése, betartása volt a feladat.”

„Augusztus végén 5 napig tartottunk „előkészítő” foglalkozásokat. Az elfogadás, a biztonság, a bizalom, a vidámság meg tapasztalása elősegítette a szeptemberi iskolakezdést.”

Ezekből a válaszokból is kitűnik, hogy az átmenet megkönnyítésében fontos a kapcsolatfelvétel, az ismerkedés, tájékozódás, a programok szervezése a leendő iskolások számára. Az iskolai élet megkezdése kihat arra, hogy milyen kedvvel fog reggel felkelni a hátrányos helyzetű gyermek, és milyen érzelmekkel fog elindulni az iskolába és napjából több órát a padban, az iskola falain belül eltölteni.

A szülő réteg véleménye az óvoda – iskola átmenettel kapcsolatban

Hasonlóan a pedagógus réteghez, itt is két alcsoportot kérdeztem meg strukturális kérdőívek segítségével az óvoda – iskola átmenetről. A nagykállói kistérség két településén, Érpatakon és Nagykállóban kérdeztem meg az alcsoportokat:

- óvodás szülőket (6-7 éves, iskolaérett gyermekek szüleit),
- iskolás szülőket (első osztályosok szüleit).

	óvodás (fő)	iskolás (fő)	szülői réteg:
összesen:	52	48	100

12. táblázat: Kutatásban részt vevő szülő réteg

Tehát 52 óvodás szülő töltötte ki a kérdőívet a két településről összesen, melyből az óvoda – iskola átmenet óvodai részéről tudunk meg információkat, a szülők szemszögéből. Valamint 48 iskolás szülő segített a kérdőív kitöltésével abban, hogy az átmenet iskolai részéről tudjunk meg szülői tapasztalatokat. Összesen a szülői rétegbe 100 szülő tartozik.

A szülői kérdőívben szerepelt egy olyan kérdés (4. kérdés), mely a hátrányos helyzetre vonatkozott. Ennél a kérdésnél a szülők aláhúzással jelölték, hogy mely csoportba tartozik gyermekük, tehát hátrányos, halmozottan hátrányos, vagy nem hátrányos helyzetű. A kérdőívek értékelésekor ezt is figyelembe vettem.

	hátrányos helyzetű (fő)		halmozottan hátrányos helyzetű (fő)		nem hátrányos helyzetű (fő)	
	óvodás	iskolás	óvodás	iskolás	óvodás	iskolás
Érpatak	1	4	1	3	3	3
Nagykálló	10	6	13	12	24	20
összesen:	11	10	14	15	27	23

13. táblázat: Hátrányos helyzet megoszlása óvodásoknál, iskolásoknál

A szülő rétegnél, akárcsak a pedagógus rétegnél a kérdőíveket a négy tematikai egység szerint értékelem, és ezek alapján fogalmazok meg tényeket, állításokat.

Érzelmek

Szülők érzelmei

a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban

a hátrányos helyzetű szülőkkel kapcsolatban

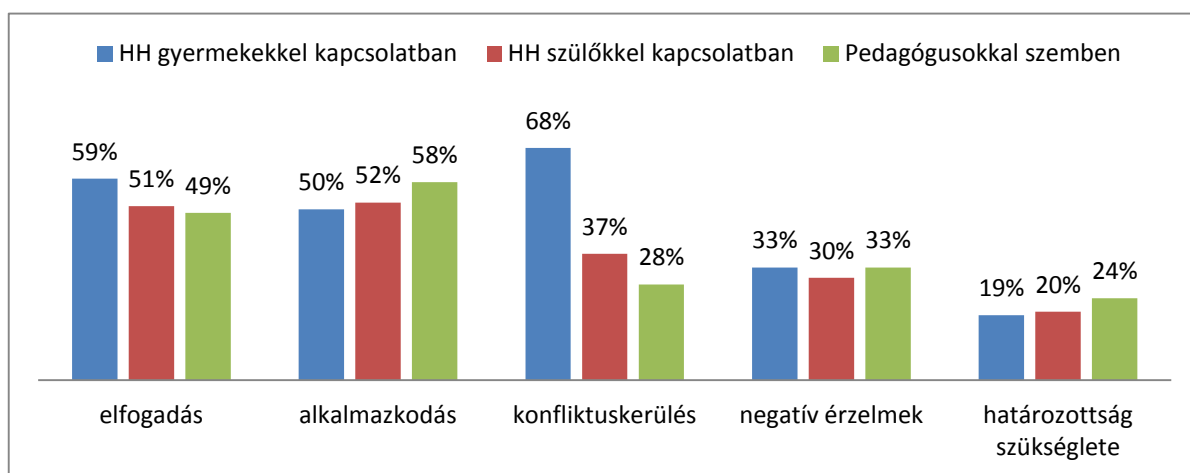
a pedagógusokkal kapcsolatban

A szülők érzelmeinek megismerésében a 7., 8., 9. kérdések voltak segítségemre.

Az előbb említett három kérdésben az érzelmek egy részét csoportosítottam. A következő öt érzelmet emeltem ki:

- *elfogadás,*
- *alkalmazkodás,*
- *konfliktuskerülés,*
- *negatív érzelmek* (ebbe a csoportba több érzelm is tartozik, a következők: elutasítás, elkerülés, korlátozás, bizonytalanság rossz tűrése, ellenszenv, tekintélykedvelő, fölényben levés érzése, félelem),
- *határozottság szükséglete.*

Ezen öt érzelem alapján néztem meg a teljes szülői réteg, vagyis a 100 szülő érzelmeit a hátrányos helyzetű gyermekekkel, a hátrányos helyzetű szülőkkel, valamint a pedagógusokkal kapcsolatban. Az össz szülői rétegbe beletartoznak a hátrányos, halmozottan hátrányos és nem hátrányos helyzetű szülők is.

4. ábra: Szülői réteg érzelmei hátrányos helyzetű gyermekekkel, és szülőkkel, valamint pedagógusokkal szemben

A 4. ábrán látható, hogy a szülők érzelmei alapján az elfogadás a hátrányos helyzetű gyermekeket érinti, a gyermekeket könnyebben, jobban el tudják fogadni, mint a hátrányos helyzetű szüleiket. Az is látható, hogy ugyanezt az érzelmet, vagyis elfogadást a pedagógusokkal szemben már a válaszoló szülőknek csak közel fele, 49%-a érez. Ez elgondolkodtató adat. Hisz a gyermekek nevelése a család és az intézmények harmonikus együttműködésén alapszik. Vagyis ha a szülők nem fogadják el a pedagógusokat, akik napi 8 órában a gyermekükkel foglalkozik, neveli őket, akkor milyen együttműködésről beszélhetünk, illetve ez hogyan hat a gyermek fejlődésére.

Alkalmazkodni a válaszoló szülők fele próbál, legyen szó hátrányos helyzetű gyermekről, illetve szülőről. Pedagógusokkal szemben nagyobb gyakorisággal jelölték a szülők az alkalmazkodást.

A szülők a legnagyobb százalékban (68%) a hátrányos helyzetű gyermekekkel kerülnek a konfliktusokat. Az egész diagramból kiugrik ez az arány. A hátrányos helyzetű szülőkkel szemben is megfigyelhető a konfliktuskerülés. Legkisebb arányban a pedagógusokkal szemben jelenik meg ez az érzelm. Véleményem szerint ez annak köszönhető, hogy a pedagógusokkal szemben tanúsítják a legnagyobb alkalmazkodást a szülők. Ebben véleményem szerint van összefüggés. Hisz ahhoz alkalmazkodunk, és igyekszünk őket elfogadni, azokkal meg tudjuk beszélni gondunkat, bajunkat, észrevételeinket úgy, hogy abból konfliktus, nézeteltérés ne alakuljon ki. Megállapítható az a diagram alapján, hogy a szülők érzelmeire leginkább a konfliktuskerülés jellemző a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban. Ez talán abból is adódhat, hogy ha egy gyermekkel konfliktus alakul ki, akkor ezt otthon elmeséli a családban, és elképzelhető az, hogy a szülők másnap a gyermek védelmére kelése konfliktus kialakulást eredményezhet a szülők között. Tehát a szülők a nagyobb konfliktus elkerülése végett kerülnek a hátrányos helyzetű gyermekekkel való konfliktusokat.

A negatív érzelmek, melyeket a szülők éreznek, mindegyik réteggel közel azonos értéket mutat. Tehát ha van negatív érzelm, azt mindenkiel szemben érzik, nem pedig személyhez, csoporthoz kötődő. Ha egy rangsort készítünk abból, hogy a negatív érzelmek csoportjába tartozó érzelmek közül melyik volt a három legtöbb jelölést kapó érzelm, akkor az alábbi rangsor tárul elénk (zárójelben a választás gyakorisága látható):

1. tekintélykedvelő (30),
2. bizonytalanság rossz tűrése (19),

3. félelem (15).

A szülőknek ezek a leggyakrabban érzett negatív érzelmei.

Az is felhívja a figyelmet, hogy a szülők ugyanolyan százalékban viseltetnek negatív érzelmekkel a hátrányos helyzetű gyermekek és a pedagógusok iránt. A tekintélykedvelés, és a bizonytalanság rossz tűrése az előítéletes ember jellemzői. Az előítéletesség miatt az együttműködés a közös cél érdekében, jelen esetben a gyermekek közösségi nevelése akadályokba, falakba ütközhet. Így viszont csak a gyermeknek ártunk.

A szülők válaszaiból kiderül, hogy a határozottság valamivel szükségesebb a hátrányos helyzetű szülőkkel szemben, mint gyermekeikkel szemben. De, a szülők véleménye alapján a pedagógusokkal szemben is határozottan kell fellépni.

Szülők negatív érzelmei és a gyermeknevelés

A szülők érzelmei kihatnak a gyermeknevelésükre. Véleményem az, hogy ha ezek a szülői érzelmek negatívak, akkor a gyermekben is a negatív érzelmeket növelik a szülők. Ehhez a kérdéskörhöz a 11., 12., 13. kérdések válaszait vettem alapul.

A *hátrányos helyzetű szülők* válaszaikban elmondták, hogy a negatív érzelmeik nem befolyásolják a gyermeke nevelésében. Valamint, mivel a 11. kérdés nyitott kérdés volt, születtek még más válaszok is, például: „Igen, valamilyen szinten megpróbálom neki elmagyarázni, hogy kerülje az „ilyen konfliktushoz” egyéneket.”. „A sok rossz arra tanított, hogy a legjobbra neveljem gyermekem.”. Volt egy hátrányos helyzetű szülő, aki megfogalmazta azt, hogy neki nincsenek negatív érzelmei, így nem befolyásolt ez által a gyermeknevelésben.

A *halmozottan hátrányos helyzetű* gyermekek szülei válaszaikban megfogalmazták, hogy nem befolyásolják őket a negatív érzelmek. Néhány választ szeretnék idézve megjelölni, melyeket a halmozottan hátrányos helyzetű szülők fogalmaztak meg válaszként:

„Igen, mert ha gyereknek megveszik pl. egy drágább dolgot, akkor én nem biztos, hogy meg tudom neki venni, így befolyásol.”

„Nem befolyásoltak a gyermekem nevelésében, csak az, ha lenézik, mert valaki szegény, és nem tud megadni mindent, amit szeretne megadni a gyerekeinek.”

Az egyik szülő megfogalmazta, hogy igyekszik elkerülni azt, hogy kialakuljon benne negatív érzelem, illetve egy másik szülő, hogy a szülői negatív érzelmekről a gyermek nem tehet, és a nevelésbe nem vonhatók bele ezek az érzelmek. A véleményem az, hogy az esetleges negatív

érzelmeikkel kapcsolatban ezek a válaszok lennének a legoptimálisabbak. Hisz nem kellene megengedni magának a szülőnek azt, hogy a negatív érzelmei a gyermekeken csapódjanak le, hogy negatív irányba haladjon a fejlődése, és ezek az érzelmek negatívan befolyásolják a nevelést.

A nem hátrányos helyzetű szülők válaszai:

„A gyermekemnek elmagyaráztam, hogy senkit nem gúnyolunk, csúfolunk a helyzete, felfogása miatt. Segítsen, ha kérik.”

„Ha előttünk van egy rossz példa (gyerek, szülő, viselkedés) megpróbálom elmagyarázni a gyermekemnek, hogy az miért nem jó, miért nem szabad csinálni, hogy mi ilyenekké ne váljunk, az ilyen „helyzeteket, viselkedést, dolgokat” a lehető leghamarabb elkerülni.”

A válaszokban megjelenik az óvva intés, a veszélyhelyzetekre, negatív dolgokra felhívják a szülők a gyermekek figyelmét, kéri a gyermekeket, hogy ezeket kerüljék el. Az egyik válaszban megjelenik a segítségadás is, hogy a gyermek segítsen másokon. Valamint nagyon sokan megfogalmazták a nem hátrányos helyzetű szülők közül, hogy nem befolyásolják a negatív érzelmeik a gyermeke nevelésében. Azoknál, akik azt válaszolták, hogy nem befolyásolja, megnéztem a korábbi kérdéseikre adott válaszaikat, azokat, amelyek a szülők érzelmeire kérdeztek rá a hátrányos helyzetű gyermekekkel, szülőkkel és pedagógusokkal kapcsolatban. Ezeknél nem találtam dominánsan negatív érzelmeket. Tehát elmondható az, hogy azoknak a szülőknek, akiknek nincsenek dominánsan negatív érzelmeik, azokat (a válaszok alapján) nem is befolyásolják a gyermeknevelésben.

Azonban volt egy nem hátrányos helyzetű szülő, aki a nyitott kérdésre a következőképpen válaszolt: „Nem voltak negatív érzelmeim.”. Ennél a kérdőívénél is megnéztem, hogy korábban milyen válaszlehetőséget húzott alá azoknál a kérdéseknél, melyek a saját érzelmeire vonatkoztam. Ekkor tapasztaltam, hogy mind a hátrányos helyzetű gyermekekkel, mind a hátrányos helyzetű szülőkkel, mind az óvodapedagógusokkal szemben megjelölte saját érzelmeiként a tekintélykedvelő, valamint az elkerülés érzelmeit, melyek negatív érzelmek, és az előítéletes emberre jellemző érzelmek. Ebből levonható az a következtetés is, hogy lehet a szülő nincs tisztában saját érzelmeivel, azzal, hogy az az érzelmek, melyet érez bizonyos emberekkel szemben pozitív, vagy negatív érzelmek. Ha pedig nem ismeri fel ezt a helyzetet, akkor nem tud rajta esetleg változtatni, illetve akarva-akaratlanul ezt a mintát közvetíti gyermeke számára, és tudjuk azt, hogy a gyermek utánzás, minta alapján sajátítja el szinte mindent, vagy a lehető legtöbb dolgot.

Arra kérdésre, hogy változtak-e a szülők érzelmei az óvodai évek alatt, illetve az iskolában eltöltött hetek során, a következő válaszokat kaptam a szülőktől (ennél a kérdésnél egy ötfokú skálán jelölték be a szülők a változás mértékét). Ebből egy gyakorisági rangsort állítottam (zárójelben a gyakoriság számértéke található):

1. az érzelmeik nem változtak (65)
2. a negatív érzelmeikből pozitív érzelmek lettek, tehát kellemesen csalódtak (11)
3. a pozitív érzelmeikből negatív érzelmek lettek, tehát csalódtak (5)
4. negatív érzelmeik megszűntek (2), valamint
a pozitív érzelmeik megszűntek (2).

Vajon mi válthatta ki a szülőkből az érzelmeiket? Erre a 13. kérdés válaszaiban kerestem a választ.

A hátrányos helyzetű szülők a következőket fogalmazták meg:

„Baleset történt - nem értesítettek. Felelőtlenség.”

„Ezek a gyerekek kezelhetetlenek, s nem érdekli a szüleit sem, ők fordulnak a gyerek, s a felnőttek ellen, s a környezetük magatartására hatással vannak, s gyerekeink félnek tőlük (s Én is!).”

„Szülők nyitottak, figyelnek a másik szülőre, a tanítók segítőkészek, türelmesek, gyermekem jó hangulatban mesél az iskolai időről.”

A válaszokban megjelenik az érzelmek változatlansága, mely főként pozitív érzelmeket takar, illetve a csalódás is. A csalódás bizonyos szituációk, események után alakultak ki a hátrányos helyzetű szülőkből. Tehát elmondható az, hogy történni kell valaminek ahhoz, hogy a negatív érzelmek kialakuljanak embertársaink iránt.

A halmozottan hátrányos helyzetű szülők válaszaiban a pozitív érzelmek megszűnése tükröződik, valamint a csalódás hangja szólal meg.

„Azt gondoltam, hogy többet viszik a gyerekeket kirándulni.”

A válaszokban a dolgokhoz fűzött remény, bizalom, valamint pozitív érzelmek megváltozásáról olvashatunk többségében. De volt olyan szülői válasz is, akinek érzelmei pozitív irányba változtak. „Azt hittem, hogy nem fog szeretni járni iskolába, de most már szeret.”

A *nem hátrányos helyzetű szülők* megkérdezésekor válaszaikban a következőképpen fogalmaztak:

„A gyerek pozitív irányban lévő fejlődését a megfelelő óvodapedagógus – szülő kapcsolat teszi lehetővé. Segítőkézség, alkalmazkodás, együttműködés kell végig. Kommunikáció elengedhetetlen.”

„A gyermekem nem különbözteti meg az osztálytársait, de fel tudja sorolni, kinek van rossz szaga.”

A válaszokban olvashatunk pozitív és negatív érzelmekről egyaránt, valamint arról, hogy az érzelmek nem változtak meg, ha mégis, akkor pozitív irányba. Az elfogadás, segítőkészség érzelmei is megfigyelhetők a válaszokban, melyet pozitívnak tartok. De megjelenik az is, hogy a gyermek kategorizálni tudja már ilyen idős korban az osztálytársait. A kategorizálás egyben beskatulyázást is jelent. Ha valaki a negatív skatulyába került, tulajdonképpen meg lett bélyegezve, onnan szinte lehetetlen kikerülnie, akármennyire is szeretne. A kategorizálást, azt, hogy mi alapján tesszük ezt, véleményem szerint mindenki a családban látja elsőként, onnan tanulja, lesi el. Ebből következik az, hogy a felnőttek, szülők érzelmei, viselkedése mekkora erővel bír a gyermekek gondolkodására. Ezért véleményem szerint a gyermeknevelésre kihatnak a szülők érzelmei, főként a negatív érzelmei.

Gyermekek érzelmei a szülők véleménye alapján, óvodáskorban, óvodáskor végén, iskoláskor első napjaiban, iskoláskorban

A gyermekek érzelmeit kategorizáltam, melyek a 14., 15. kérdésekben szerepelnek, a zárójelben a kategóriába tartozó érzelmek tüntettem fel. A kategóriák a következők:

1. pozitív érzelmi állapotra utaló érzelmek (vidámság, öröm, boldogság, személyhez való ragaszkodás, tárgyhoz való ragaszkodás, magabiztosság)
2. negatív érzelmek (düh, harag, agresszió, elutasítás, szorongás, bizonytalanság, félelem, kisebbségérzet, bátortalanság, motiválatlanság, becsvágy)
3. kapcsolatra vonatkozó érzelmek (bizalom, bizalmatlanság, elfogadás, empátia, kötődés, barátság)
4. tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek (érdeklődés, tudásvágy, felfedezés öröme, ráismerés öröme, alkotás öröme, siker utáni vágy)

Az alábbi 5. ábrán gyermekek érzelmei találhatók összesítve a szülők véleménye alapján.

Az óvodás korosztályra vonatkozó adatokat az óvodás szülők (52 fő) válaszaiból számítottam, míg az iskolára vonatkozó adatokat az iskolás szülők (48 fő) válaszaiból kaptam eredményként.

Az 5. ábráról egyértelműen leolvasható az, hogy óvodáskorban a pozitív érzelmek dominálnak a negatív érzelmekkel szemben, míg óvodáskor végére ez a dominancia felborul, és a negatív érzelmek veszik át a vezetést. A pozitív érzelmek óvodáskor végére drasztikus csökkenésen mennek keresztül, a negatív érzelmek gyakorisága viszont nő. Mi válthatja ki ezt a drasztikus csökkenést a pozitív érzelmek esetében? A vidámság, öröm, boldogság, és más pozitív érzelmek miért „tűnnek” el óvodáskor végére? A kérdésre talán az óvoda – iskola átmenet körül fellépő negatív érzelmek előtérbe kerülése adja meg a választ.

A negatív érzelmek közül óvodáskor végére előtérbe kerülnek a következő érzelmek (rangsorolva láthatók, zárójelben a választások gyakorisága látható):

1. bátortalanság (15)
2. félelem (11)
3. szorongás (10)
4. bizonytalanság (10)
5. frusztráció (4).

Ebből is látható, hogy a gyermekeket megviseli érzelmileg ez az átmenet. Ezt bizonyítja az is, amit a szülők válaszaiból leolvashatunk, hogy a negatív érzelmek közül az iskoláskor első napjaiban ugyancsak dominálnak a fentebb rangsorolt negatív érzelmek. Iskoláskor első napjaiban ez a rangsor a következőképpen alakul:

1. bátortalanság (13)
2. szorongás (7)
3. félelem (7)
4. bizonytalanság (4).

Tehát a negatív érzelmek az átmenet alatt fennállnak, és csak részben csökkennek.

A kapcsolatra vonatkozó érzelmek esetében is megfigyelhető az óvodán belül gyakoriságcsökkenés. Az iskolába lépést követően, az iskoláskor első napjaihoz képest általában iskoláskorban viszont gyakoriságnövekedés tapasztalható. Ez annak köszönhető véleményem szerint, hogy a gyermekek megismerkednek egymással, közös eseményeket élnek át, barátságokat szőnek egymással, megismerik az iskolai környezetet, így sokkal könnyebben nyitnak egymás felé, az új kapcsolatok kialakítása felé.

Óvodáskor végére, amikor az óvoda – iskola átmenet már elkezdődik, a gyermekek tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmeiben is változás történik. Méghozzá pozitív irányú változás. A szülők válaszaiból látszik, hogy óvodáskor végére ezen érzelmek választásának gyakorisága jelentősen emelkedett. Óvodáskor végén ez az érzelem a domináns a többi érzelemhez képest. Ha pedig az iskoláskor első napjaira, és az általában vett iskoláskorra irányítjuk a figyelmünket, akkor az 5. ábra abban is segít nekünk, hogy lássuk, ebben az időszakban minden érzelfajtán felülkerekednek, előtérbe kerülnek, és dominánssá válnak a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek. A pozitív érzelmeknél is nagyobb előfordulást jelöltek meg a szülők válaszaikban. A tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmeknél a legnagyobb gyakoriságot az érdeklődés, és a tudásvágy kapta. A tevékenység, a teljesítmény nagy hajtóerő a gyermekek számára, minél jobban akarnak teljesíteni, minél többet elérni. A véleményem az, hogy a minél jobban teljesítés nem rossz, sőt motiváló, de nem lenne szabad ennyire eluralkodniuk ezen érzelmeknek, és ennyire háttérbe szorítani a pozitív érzelmeket. A nagy tevékenység-, és teljesítményközpontúság árthat is a gyermekeknek, mert ha nem találják meg a megfelelő egyensúlyt a teljesítmény orientáltság és a szabadidő között, akkor túlhajszoltakká válnak, az esetleges kudarcot sokkal nehezebben fogják feldolgozni, illetve ha sikert sikerre halmoznak, akkor nem fognak tudni egy idő után örülni a sikereknek. Tehát véleményem az, hogy meg kell találni a megfelelő egyensúlyt a tevékenységek között, hogy az használjon, ne pedig ártson a gyermekeknek.

Óvodai élet lezárása

Óvodai élet lezárása a szülők szemszögéből

A szülők a kérdőív 20. kérdésében fogalmazták meg emlékeiket az óvodai élet lezárásáról.

A hátrányos helyzetű szülők körében a következő válaszok fogalmazódtak meg:

„Ballagás volt az óvodában.”

„Közös kirándulással, ami kellemes emlékként maradt meg a gyerekekben.”

A halmozottan hátrányos helyzetű szülők a következő élményeikről számoltak be válaszként:

„Elementek kirándulni, Tékába fagyizni, mindenhová elmentek.”

„Ballagással.”

„Átlagos.”

A nem hátrányos helyzetű szülők megfogalmazásai az óvodai élet lezárásáról:

„Ballagás.”

„Állatparki kirándulás, ballagás, amint elköszönt az iskolába induló gyerekektől.”

„Óvodából búcsúztatta és tele jó és sikerkívánással engedte el az óvodából.”

„Óvodai ballagás, melyben minden gyerek képességét figyelembe véve műsorokat (néptánc, mese, stb.) adtak elő.”

„Felkészítették a gyermekemet a legjobb tudásuk szerint az iskolakezdésre.”

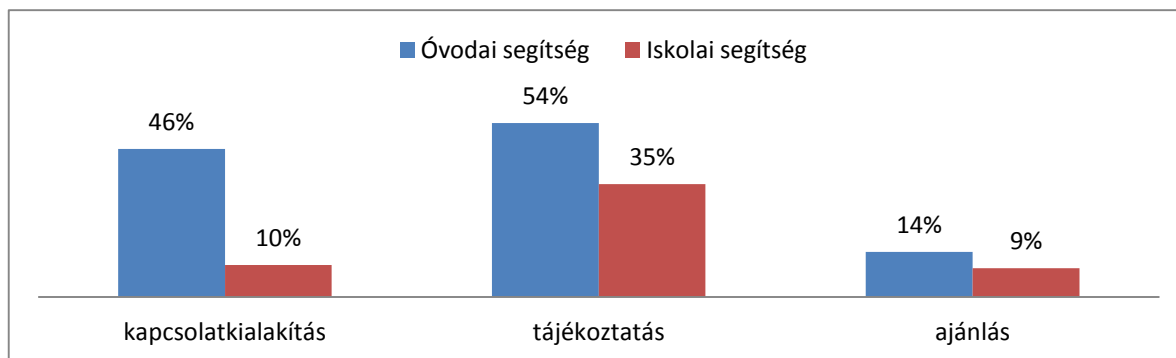
A szülők válaszából kiderül, hogy a leggyakoribb a ballagási ünnepséggel történő óvodai élet zárás. Valamint a kirándulás is szerepelt a válaszokban. Tehát a közös élményekre is hangsúlyt fektetnek az óvodapedagógusok. Az egyik szülő válaszában megjelölte, hogy nem volt semmi különös az óvodai élet zárásakor. A többi szülő, akiknek gyermeke ugyanabba az óvodában járt, és ugyanazt az óvodai búcsút, eseményeket élték meg, mégis máshogy vélekedtek erről az eseményről. Számukra, és gyermekeik számára élmény volt, egy ilyen kérdésnél említésre méltónak találták. Vajon az a szülő, aki semmi különöst nem élt át az óvodai búcsú során, miért gondolja így. Az ő elvárásainak nem volt megfelelő, vagy színvonalasabbat, nagyobb horderejű eseményt képzelt el. A válaszból nem tudjuk meg. Ennek ellenére megállapítható, hogy a szülők véleménye pozitív, érzelmekben gazdag az óvodai élet lezárásáról.

Iskolaválasztás

A megfelelő intézményválasztás, váltás nagyba befolyásolja az óvoda – iskola átmenet zökkenőmentességét. Az iskolaválasztással kapcsolatos szülői réteg véleményének megismerését a kérdőív 16., 17., 19. kérdéseire adott válaszokból sikerült megismernem. A 16. kérdésben található segítségadási formákat kategóriákba soroltam, melyek a következők:

- kapcsolatkialakítás (tanítók az óvodai szülői értekezleten, látogatás az iskolában, bemutató nyílt nap)
- tájékoztatás (a szakmai tájékoztatók ajánlását a szülőknek, iskolai nyílt napokról tájékoztatást, előkészítő foglalkozásokról tájékoztatást, iskolai bemutatkozó tájékoztatók kitűzését)
- ajánlás (képességnek, készségnek megfelelő iskola ajánlása, személyes tapasztalat megosztása tartozik ebbe a kategóriába)

A 6. ábrán, diagramon a segítségnyújtás összesített formái találhatók, a diagram a szülői réteg véleményei, tapasztalatai alapján készült el.

5. ábra: Iskolaválasztásban kapott segítség az intézményektől

A 6. ábrán jól megmutatkozik, hogy a szülők úgy tapasztalták, hogy az iskolaválasztás kérdéskörében az óvodától, illetve az óvodában több segítséget kaptak az óvodapedagógusok által, mint az iskolától, illetve iskolában. Elmondható ezen adatok alapján az, hogy az óvoda, mint intézmény jobban a szíven viseli a gyermekek sorsát a tekintetben, hogy az óvoda – iskola átmenet, és ehhez kapcsolva az iskolaválasztás még sikeresebb legyen. A szülők válaszai alapján felállított rangsor, ami a segítségformák gyakoriságára vonatkozó, az alábbi:

1. tájékoztatás
2. kapcsolat kialakítás
3. ajánlás

Ez a rangsor az óvodában, illetve iskolában nyújtott segítségadások gyakoriságára is igaz.

A szülői tapasztalat az, hogy lényegesen több segítséget kapnak az óvodától, mint az iskolától az iskolaválasztás tekintetében.

A 17. kérdés válaszaiból, mely arra vonatkozott, hogy kinek a véleménye számít az iskolaválasztásban, egy rangsort készítettem a válaszlehetőségek választásának gyakoriságából. Ennél a rangsornál összesítettem az óvodás szülők és iskolás szülők válaszait. A rangsor a következőképpen alakult (zárójelben a választás gyakoriságát jelző számérték olvasható):

1. a szülő és házastársa véleménye (33)
2. a szülő és gyermeke véleménye (32)
3. a pedagógusok ajánlása (29)
4. a gyermek véleménye (23)
5. a család többi tagjának véleménye (7).

A rangsor számot ad arról, hogy az iskolaválasztásban leginkább a szülők és a gyermek véleménye mérvadó, tehát a szűk család dönti el, hogy a gyermek melyik iskolában kezd szeptemberben. Valamint az is mérvadó a szülők számára, hogy a pedagógus (óvodapedagógus és tanító egyaránt) melyik iskolát ajánlja az adott gyermek számára.

A szülők bizonyos hatások, gondolatok miatt is választják az iskolát. A 19. kérdésben a szülők válaszaikként megjelölték, hogy mi befolyásolta őket az iskolaválasztásban. Ebből egy választási gyakoriságot mutató rangsort készítettem, melyben a három legtöbb választást kapott válaszlehetőséget jelzem (zárójelben most is a gyakoriság értéke látható):

1. közel van (51)
2. idősebb testvér is az iskolába jár (35)
3. pedagógusok jó híre (29).

Ebből a rangsorból egyértelműen a szemünk elé tárul az a tény, hogy a legfontosabb az intézmény közelsége. Valamint az, hogy már a nagyobb testvér is oda jár. Ezen azért elmélkedjünk el egy kicsit. Vajon tényleg a közelség a legfontosabb tényező az iskola kiválasztásában? A közelben lévő iskola minden esetben, és minden gyermekemnek megfelelő, vagy érdekesebb lenne egy távolabbi, de a gyermekemnek megfelelő iskolát választani? Véleményem az, hogy a gyermekek képességeit, személyiségét kellene előtérbe helyezni a közelséggel szemben. Elképzelhető az is, hogy a legközelebbi iskola adekvát a gyermek számára. Tény, hogy Érpatakon, és Nagykállóban is csak egy általános iskola van, így a szülőknek adott településen belül nincs választási lehetőségük, valamint az is tény, hogy Érpatakon egy első osztályos osztályt indítanak a gyermeklétszám miatt. Nagykállóban három első osztály indul, és ott ki lehet választani, hogy melyik osztályba kerüljön a gyermek, mivel itt tagozatok indulnak. De még ekkor sem garantált az, hogy bekerül abba az osztályba, hisz az osztálylétszám véges. Az iskolaválasztás lényeges a gyermek életében, hisz ha megfelelő iskolát sikerül találni a gyermek számára, akkor fejlődése garantált, biztosított, de ha nem sikerül ilyen intézményt találni, akkor problémák adódhatnak a fejlődésben.

Összességében elmondható az iskolaválasztás kérdéskörében, hogy a szülők úgy tapasztalják, hogy az óvodától több segítséget, tájékoztatást kaptak ahhoz, hogy a megfelelő iskolát kiválasszák gyermekeik számára, illetve a választásban a szűk család, valamint pedagógusok véleménye mérvadó, és igyekeznek a legközelebbi intézménybe íratni gyermeküket.

Átsegítés egyik intézményből a másikba, vagyis az óvodából az iskolába

Az óvoda – iskola átmenetnél nagyon fontos, lényeges és meghatározó maga az intézményváltás is. Ebben a fejezetben arra keresem a választ, hogy a szülők hogyan könnyítik meg gyermekük számára az óvodából iskolába lépést.

Az óvodából iskolába lépés könnyítése a családban

A család általi segítésre, könnyítésre a 21. kérdésben fogalmazták meg az iskolás szülők a nézeteiket, valamint azt, hogy ők hogyan tették ezt saját családjukban.

A *hátrányos helyzetű szülők* a nyitott kérdésre adott válaszaik közül néhányat említek meg dolgozatomban:

„Minden problémát, ha van, megbeszélünk és segítünk megoldani.”

„Lelkileg próbálom felkészíteni az előtte álló változásokra.”

„Sok bátorítással és sok foglalkozással.”

A válaszokban a bátorítás, a lelki felkészítés, a fejlesztő feladatokkal való gyakorlás, valamint a sok-sok beszélgetés szerepel.

A *halmozottan hátrányos helyzetű szülők* válaszaik közül néhányat idézve említek:

„Nem sokat kell tennem, gyermekem nagycsaládban élt eddig is, és nevelve is úgy volt (és lesz is), hogy az életben vannak új dolgok és ezeket el kell fogadni, meg kell szokni. Mert az egész életünk „lépésről-lépésre” alakul sok új és váratlan dologgal színezve!”

„Mindenben segítem, amiben csak lehet.”

„Szeretetet nyújtok, gondoskodom róluk és segítünk neki a tanulásban.”

„Több odafigyelést igényel, játékkal rá kell venni az iskolára, mivel már nem óvadás.”

A halmozottan hátrányos helyzetű szülők megfogalmazásaiban megjelenik a felkészítés, az új helyzet elfogadtatása, a szeretet, a gondoskodás, a mindenre kiterjedő szeretet.

A *nem hátrányos helyzetű szülők* is válaszoltak arra a kérdésre, hogy ők családjukban hogyan segítik a gyermekeket az iskolába lépéskor. Az alábbi válaszokat fogalmazták meg:

„Nyíltnapon lehetőség volt egy iskolás nap betekintésébe, mely során a gyerek képet kap arról, hogy ott is van tanár néni, aki segít a bajban. Biztonságérzete nő. Beszélgetés, saját élmény elmesélése, kérdéseinek megválaszolása.”

„Sokat beszélgetünk mind a pozitív, mind a negatív dolgokról. Nyugtattam és biztattam, hogy új barátai lesznek.”

„Segítem a gyerekeket, megfelelő családi háttérben nevelni, kellő motivációval segíteni képességeit. Megfelelő módszerek alkalmazásával gördülékenyebbé teszem az iskolába lépést – jutalmazás, dicséret. Fokozatosság elvét használom.”

„Úgy gondolom, hogy az együtt tanulás, gyakorlás, és a helyes életre való nevelés elegendő lesz ahhoz, hogy a váltás szinte észrevétlenül történjen, illetve egy majdani magabiztos, jól nevelt és viselkedésében maximálisan megfelelő fiatal felnőtté váljon.”

„Támogatok és fontosnak tartok minden olyan eseményt, ami megkönnyíti ezt az átmenetet. pl. nyílt nap, családi nap.”

A nem hátrányos helyzetű szülők válaszaikban megfogalmazták, hogy a családban biztatással, bátorítással, közös foglalkozással, megfelelő családi háttér biztosításával, illetve az iskolához való pozitív viszony kialakításával, megszilárdításával és az iskolai tanszerek közös kiválasztásával segítik az iskolába lépést. Valamint megemlítették a nyílt nap, családi nap fontosságát, emellett a segítő szakemberektől való segítségkérést.

Ha a teljes szülői réteg válaszait tekintjük, akkor a véleményük nagyon hasonló a családban történő iskolába lépés könnyítésével kapcsolatban. Tehát nagyon fontos a buzdítás, bátorítás, a pozitív érzelmek, gondolatok kialakítása az iskoláról, valamint a közös élmények, tevékenységek, közös gyakorlások az iskolára. A sok beszélgetés, és a megfelelő családi háttér biztosítása is elengedhetetlen az átmenet idején, és meggyőződésem az, hogy nem csak akkor, hanem minden helyzetben és pillanatban.

Iskolakezdés

Az iskolakezdés című fejezetben a szülők szemszögéből vizsgálom meg a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését, valamint azt, hogy a tanítók a gyakorlatban hogyan kezdik el az iskolai életet.

Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése szülők véleménye alapján

A szülői vélemények megismeréséhez az 5., 6. kérdések válaszait néztem meg.

A 7. ábra mutatja, hogy a teljes szülők véleménye a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdésével kapcsolatosan az volt, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek számára az iskolakezdés ugyanolyan, tehát megegyezik a nem hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdésével. Ez a megegyezés kihat az iskolakezdés bármelyik részterületére, valamint

arra is, hogy ha az iskolakezdést globálisan tekintjük a hátrányos helyzetű gyermekeknél. Ezen megállapítások adatokból jól leolvashatók.

Ha az iskolakezdést nem részterületekre bontva vizsgáljuk a hátrányos helyzetű gyermekeknél, hanem mindent összevetünk, tehát globálisan nézzük ezt a kérdéskört, akkor megfigyelhetjük, hogy eltérő szülői vélemények születnek a hátrányos helyzetűek iskolakezdésével kapcsolatban. Ezekből a hátrányos, halmozottan hátrányos és nem hátrányos helyzetű szülők által adott válaszokból egy nehézségi fokot jelző rangsor készült arról, hogy mennyire nehezebb, illetve könnyebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek, mint egy nem hátrányos helyzetűnek (zárójelben a választások gyakorisága olvasható):

<i>hátrányos helyzetű szülők</i> szerint:	<i>halmozottan hátrányos</i> <i>helyzetű szülők szerint:</i>	<i>nem hátrányos helyzetű</i> <i>szülők szerint:</i>
1. teljesen egyforma (13)	1. teljesen egyforma (14)	1. részben nehezebb (21)
2. részben nehezebb (6)	2. sokkal nehezebb (8)	teljesen egyforma (21)
3. sokkal nehezebb (2)	3. részben nehezebb (6)	2. sokkal nehezebb (6)

Ebből az összehasonlításból látható, hogy a szülők, akármilyen helyzetben is élnek gyermekeikkel, ugyanolyannak, teljesen egyformának találják a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését a nem hátrányos helyzetűekével. Az iskolakezdést a leghasonlóbbnak a nem hátrányos helyzetűek vélik. Valamint a válaszokból kitűnik az is, hogy vannak szülők, tartozzon bármelyik csoportba, hogy részben nehezebbnek is találják a hátrányosak iskolakezdését.

Az iskolai élet kezdése a szülők szemszögéből

A szülői tapasztalatok, melyek arra vonatkoztak, hogy a tanítók hogyan kezdték el az iskolát, a 20. kérdés segítségével történt ezeknek a begyűjtése.

A néhány *hátrányos helyzetű szülő* így fogalmazta meg tapasztalatait:

„Egy hét szokató hetet tartottak az iskolában.”

„Sokat beszélgetett a gyerekekkel. Jobban odafigyelt azokra, akiknek arra volt szükségük.”

A *halmozottan hátrányos helyzetű szülők* is válaszoltak a kérdésre, néhányan az alábbi módon emlékeztek vissza az iskolakezdésre:

„Bemutatkozással a gyerekek egymás megismerésével, játékos foglalkozásokkal.”

„Szülői értekezlet.”

„Nagyon jól, kellemesen csalódtam.”

„Segítőképző volt, türelmes.”

A nem hátrányos helyzetű szülők által adott válaszok:

„Segített mindenben, amiben tudott.”

„Iskola előkészítő hét volt, ami szerintem nagyon jó dolog, mert így a kicsik megismerkedhettek a tanárokkal és az iskolával.”

„Egy 5 napos úszásoktatás jó lehetőség volt a gyerekek, az osztályközösség megismerésére, egymás „felfedezésére”, kapcsolatok kialakítására.”

„Maximális odaadással és empátiával gyerekeink iránt. pl. első iskolanap a jó szó, a mosoly, az ölelés és biztatás, a bizonytalanságot törölte és boldogság, szeretet alakult ki a gyerekekben.”

Összességében elmondható a szülők tapasztalatai alapján, hogy az iskolakezdésnél a pedagógusok alkalmazzák az ismerkedést a személyi és tárgyi környezettel, a közös élményeket, a testi kontaktust, a biztatást, a pozitív érzelmek kialakítását, az előkészítő foglalkozások adta lehetőségeket, és a sok-sok kommunikációt annak érdekében, hogy az óvoda-iskola átmenet, és egyben az iskolakezdés is zökkenőmentes, pozitív érzelmekkel teli legyen a gyermekek számára. Az egyik szülő (nem hátrányos helyzetű) a következőt fogalmazta meg: „mintha csak új óvó nénijük lett volna a gyerekeknek.” Ebből a véleményből is látszik, hogy a gyermekeknek szükségük van arra, hogy az óvodában megszokott dolog, jelen esetben az óvodapedagógus emléke, jelen legyen az iskolakezdekés, az iskolában is. Személyes véleményem is az, hogy az iskolának, főként a kezdeti időszakban, ami több hónapot takar, jobban kellene hasonlítani az óvodára, az óvoda szellemiségére, szemléletére. Hisz a gyermekek három-négy éven keresztül nevelődtek egy jól bevált és megszokott rendszer szerint, és számukra gyökeres változást jelent az iskolában használt szemlélet, módszer, mint például a legkézenfekvőbb, hogy az óvodában tevékenykedhetnek a gyermekek, az iskolában viszont ülniük kell egy padban meghatározott ideig.

Összefoglalás, befejezés

A kutatásom eredményei megmutatták, hogy mely előfeltevéseim, hipotéziseim igazak és melyek nem.

1. hipotézisemben azt feltételeztem, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek kapcsolat kialakítása kortársakkal és pedagógusokkal iskolakezdéskor részben nehezebb, mint a nem hátrányos helyzetű társaiknak.

A kutatásban részt vevő két réteg, a pedagógus és a szülő réteg válaszai alapján, melyet a strukturális kérdőívek segítségével tudtam meg, hogy a hátrányos helyzetű gyermekek kapcsolat kialakítása mind a kortársakkal, mind a pedagógusokkal megegyezik a nem hátrányos helyzetű gyermekek kapcsolat kialakításával. Tehát sem a szülők, sem a pedagógusok nem látnak különbséget ezen területen a két eltérő helyzetben élő gyermekek között. A szülők és a pedagógusok sem tapasztalják sem könnyebbnek, sem nehezebbnek a kapcsolat felvételt. Ez megnyugtató számomra, mivel a hátrányos helyzetű gyermekek fejlődése miatt fontos a kapcsolat kialakítás képessége, valamint az, hogy a körülöttük lévő személyek elfogadják a közeledésüket. Elmondható az, hogy a kapcsolat kialakítás miatt nem szenvednek újabb hátrányokat a hátrányos helyzetű gyermekek.

2. hipotézisem alapján arra kerestem a választ, hogy az óvodás gyermekek érzelmeiben dominánsak lesznek-e a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek az óvodáskor végén.

A pedagógus válaszait nézve kijelenthető, hogy igen, előtérbe kerülnek. Ez az érzelmcsoport, mely magába foglalja az érdeklődést, tudásvágyat, a felfedezés örömét, a ráismerés örömét, az alkotás örömét, valamint a siker utáni vágyat, dominánssá válik az óvodáskor végén. A pedagógusok gyakrabban jelölték meg ezeket az érzelmeket, mint a többi érzelmet. Tehát elmondható, hogy óvodáskor végére, a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek drasztikus gyakorisági változáson mennek keresztül az óvodáskorhoz képest, sőt, dominánsabbá válik, mint a többi érzelmek (pozitív, negatív, kapcsolatra utaló érzelmek).

A szülők aggódnak gyermekeikért, hogy hogyan fognak teljesíteni az iskolában. Ez a szülői aggodás a gyermekek érzelmeiben is megnyilvánul. A szülők válaszaikkal alátámasztották,

hogyan óvodáskor végén gyermekeiknél is tapasztalható volt a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek dominanciája. A szülők elmondása alapján is, akárcsak a pedagógusok tapasztalatai alapján, a gyermekek ezen érzelmeinek dominanciája háttérbe szorítja a többi érzelmek gyakoriságát. Ez a dominancia talán annak köszönhető, hogy a szülők minél jobb eredményeket várnak el a gyermekeiktől, és hangsúlyozzák náluk ennek igényét. A gyermekkel szemben támasztott elvárások és a követelmények is megváltoznak szülői részről, és emiatt is dominánssá válhatnak a tevékenységre, teljesítményre utaló érzelmek.

3. előfeltevésem a hátrányos helyzetűekkel kapcsolatos érzelmekre vonatkozott. Azt állítottam, hogy a szülők nem tudják elfogadni a hátrányos helyzetű gyermekeket, és szüleiket, valamint kerülnek a velük való konfliktusok kialakulását. Emellett még a 3. hipotézisemben azt fogalmaztam meg, hogy a szülőknek negatív élményei, tapasztalatai vannak az óvodai élet lezárásával és az iskolai élet kezdetével kapcsolatban.

Először a szülők érzelmeire térnék ki. A szülők 50 %-a hátrányos, illetve halmozottan hátrányos volt, míg másik 50 %-a nem hátrányos helyzetű. A szülők válaszai azt mutatják, hogy a hátrányos helyzetű gyermekeket jobban (59%-ban) elfogadják, mint a hátrányos helyzetű szüleiket (51%-ban). Ezáltal nem mondható ki egyértelműen, hogy az elfogadás megvalósul. Konfliktuskerülés jellemző a szülőkre a hátrányos helyzetű gyermekekkel (68%-ban) szemben, míg a hátrányos helyzetű szülőkkel szemben csak a szülők 37%-a kerül a konfliktusba. Tehát a százalékos értékekből leolvasható, és ezáltal megállapítható, hogy a szülők kerülnek a hátrányos helyzetű gyermekekkel a konfliktusba.

Most az óvodai élet végéhez, iskolai élet kezdetéhez kapcsolódó feltevésemet taglalnám. Azt állítottam, hogy negatívak az intézményváltáshoz fűzhető szülői élmények. Ezen viszony/élmények megismeréséhez a szülőknek nyitott kérdést tettem fel. A válaszok, melyek egyedi voltok, azt sugallják, hogy rosszul, hamisan feltételeztem, mert a szülők válaszainak túlnyomó többsége arról árulkodott, hogy a szülőknek, és a gyermekeknek is pozitív élményei vannak az óvoda lezárásáról, valamint az iskola kezdetéről. Mivel ez is hozzájárul az óvoda – iskola átmenet sikerességéhez, elmondható, hogy a két településen, a megkérdezett rétegek válaszai alapján az átmenet ezen területe, tehát a megszokott lezárása és az új kezdése pozitív volt.

Előfordult azonban egy két negatív érzelmeket sugalló élmény és tapasztalat, de ezek elenyésző számúak voltak, és ezek a negatív tapasztalatok inkább az iskolakezdés miatt keletkeztek.

Az óvoda – iskola átmenet megismerésére irányuló kutatásomban gyűjtött adatokból levonható tanulság a következő:

- A szülők körében elégedettséget váltott ki az átmenet érdekében végzett óvodai tevékenység, munkálkodás.
- Az iskolában szervezett tevékenységek, programok elősegítik a problémamentes iskolakezdést a szülők szerint, emellett nem szűnt meg az iskolakezdésnél tapasztalható szorongás, frusztráció.
- A tanítók körében kisebb volt a válaszadási hajlandóság az átmenet kérdésében. Ez kérdéseket vet fel:
 - leterheltek a tanítók
 - nem akartak válaszolni
 - nem akarnak szembesülni a problémával
 - nem érdekli őket a problémakör.

Az óvoda – iskola átmenet a hátrányos helyzetű gyermekeknél végzett kutatásom alapján megfogalmazható, hogy azokban az intézményekben, ahol a pedagógusok felismerik a váltásnál tapasztalható problémákat, és ezekre igyekeztek megoldást találni, az átmenetet megkönnyítik a gyermekek, elsősorban a hátrányos helyzetű gyermekek számára. A zökkenőmentes váltás érdekében alkalmazzuk a könnyítést segítő eljárásokat, akármelyik intézménytípusban is nevelünk. Ha ezekkel segítünk a gyermekeknek, akkor a lehető legkevesebb negatív érzelmet érezve, és sérülést szenvedve lépnek át a két intézménytípus közötti szakadékon. Nagy József megfogalmazta a problémára való megoldást, „hasznos lenne az alsó tagozatos oktatási programot szellemében, eszközeiben és a nevelt gyermekek kiválasztásában közelíteni az óvodaihoz (Nagy 2009).” (Hámori, 2011. 147.). Amíg ez az oktatási program elkészül, addig más módokon, de segítsünk a gyermekeknek, elsősorban a hátrányos helyzetű gyermekeknek az átmenetnél.

Irodalomjegyzék

a) könyvek, cikkek, tanulmányok:

1. A HEFOP 2.1.1. központi program „A” komponensének (A hátrányos helyzetű, elsősorban roma tanulók oktatásában érintett szakemberek képzése, az integrációs oktatással kapcsolatos oktatási programok kifejlesztése) zárótanulmánya
2. Balogh Éva: Fejlődéslélektan I. (A megtermékenyüléstől az óvodáskor végéig), Didakt kiadó, Debrecen, 2008.
3. Debre Istvánné – Kende Anna – Kereszty Zsuzsa – Sebő Júlia – Sztanáné Bebics Edit – Zilahiné Gál Katalin: Óvoda-iskola átmenet oktatási programcsomag a pedagógusképzés számára, Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, 2008.
4. dr. Deliné dr. Fráter Katalin: Hátrányos helyzetű gyermekek integrált nevelése (A sajátos nevelési igényű gyermekek is), 2005. január
5. Forgács Zsóka: Oviból a suliba! Gondolatok az iskolaérettségről és az iskolaválasztásról, Dinasztia Tankönyvkiadó Kft., Budapest, 2003.
6. Hámosi Szilvia – Köllő János: Kinek használ az évvessztés?, Közgazdasági Szemle, LVIII. évf., 2011. február (133-157. o.)
7. Hermann Alice: A gyermekben érlelődik a jövő. Válogatott írások. Kossuth könyvkiadó, 1979.
8. Kabainé Huszka Antónia: Tanuljunk meg gyermeknyelven, RTV-Minerva, Budapest, 1980.
9. Kovács Erika: Átmenetek. Az óvoda – iskola átmenet problémaköre a programfejlesztés tükrében, In: Labáth Ferencné – Gilicze Zoltán – Kovács Erika: Óvodai nevelés kompetenciaterület. Elméleti alapvetések. Budapest, Educatio Kht., 2008.
10. Kutiné Adorján Györgyi: Az óvoda – iskola átmenet gondjainak enyhítése egy, a gyermek megismerésére irányuló eljárással, Tolna megyei Pedagógiai Intézet, Szekszárd, 1990.
11. Labáth Ferencné (szerk.): Hátrányos helyzetű 3-7 éves korú gyerekek integrált óvodai nevelése, A Biztos Kezdet Óvodai Program háttértanulmányai 6. kötet, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2012.

12. Labáth Ferencné: Óvoda – iskola átmenet. Pedagógiai koncepció 1. In: Labáth Ferencné – Gilicze Zoltán – Kovács Erika: Óvodai nevelés kompetenciaterület. Elméleti alapvetések. Budapest, Educatio Kht., 2008.
 13. Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes: Gyermeklélektan, Medicina Rt., Budapest, 1998. (232.)
 14. Nagy József: Az alsó tagozatos oktatás megújítása, In: Zöld Könyv A magyar közoktatás megújításáért 2008. Oktatás és gyermekesély kerekasztal, Fazekas Károly – Köllő János – Varga Júlia (szerk.), ECOSTAT kiadó, Budapest, 2008.
 15. Pedagógiai Lexikon
 16. Vekerdy Tamás: Az óvoda és az első iskolai évek – a pszichológus szemével, Saxum kiadó, Budapest, 2006.
 17. Vekerdy Tamás: Gyerekek, óvodák, iskolák, Saxum kiadó, Budapest, 2001.
 18. Vojnitsné Kereszty Zsuzsa – Zilahiné Gál Katalin: Az óvoda – iskola átmenet problémái különös tekintettel a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekekre, Integrációs Pedagógiai Műhely Füzetek 10. Educatio Társadalmi Szolgáltató Közhasznú Társaság, Budapest, 2008.
- b) jogszabályok:
19. 2011. évi CXC tv. a nemzeti köznevelésről
 20. 1993. évi LXXIX. tv.
- c) internetes adatgyűjtés:
21. http://www.ilsnyh.hu/hu/download/elflist_060419.pdf (látogatva:2012.12.17.)
 22. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A0600240.KOR (látogatva:2012.12.17.)

Melléklet

Táblázatok, ábrák

Melyik iskolába íratják be a hátrányos helyzetű szülők a gyermekeiket			
	Óvodapedagógusok tapasztalatai		Tanítók tapasztalatai
1.	a legközelebbi intézménybe (19)	1.	a legközelebbi intézménybe (2)
2.	abba az intézménybe, ahová nagyobb testvér/rokon is jár (11)	1.	abba az intézménybe, ahová nagyobb testvér/rokon is jár (2)
3.	a hátrányos helyzetű gyermek képességeinek megfelelő intézménybe (4)		
4.	egy intézmény van a településen (3)		
5.	a hátrányos helyzetű gyermek személyiségének megfelelő intézménybe (1)		

9. táblázat: Melyik iskolába íratják be a hátrányos helyzetű szülők gyermekeiket

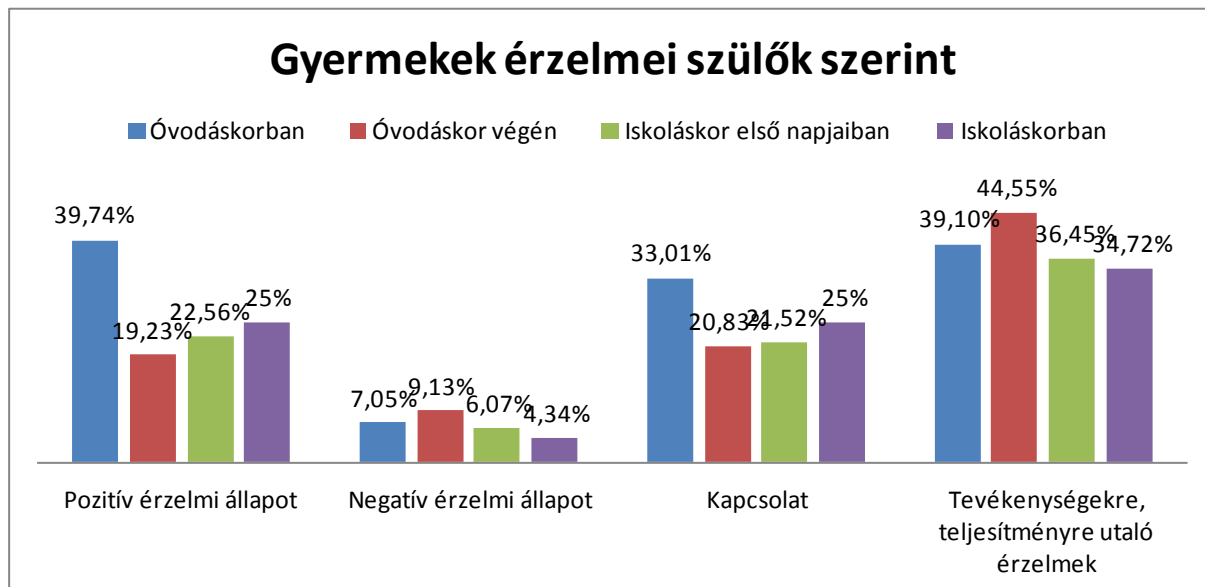
Hátrányos helyzetű gyermekekkel		
	kapcsolatfelvétel	kapcsolattartás
1.	meglátogattam a gyermekeket az óvodában (2)	meglátogatom a gyermekeket az általános iskolában (23)
1.	közös programot szerveztem a gyermekekkel és az óvodapedagógusokkal (2)	a szülőkkel tartom a kapcsolatot személyesen (23)
3.		a tanítókkal tartom a kapcsolatot (19)
4.		közös programot szervezek a már iskolás gyermekekkel (5)
5.		közös programot szervezek a gyermekekkel és tanítókkal (4)

10. táblázat: A hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatfelvétel és kapcsolattartás az átmenet idejében

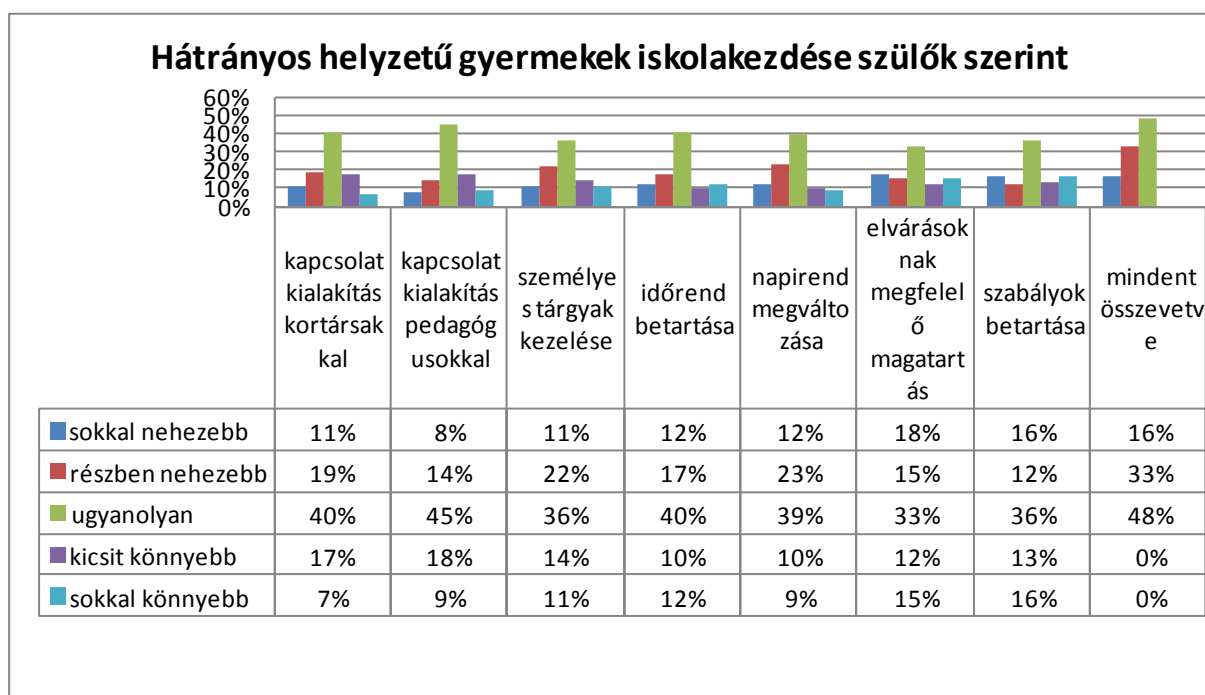
Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése			
	ugyanolyan	részben nehezebb	kicsit könnyebb
kapcsolatkialakítás kortársakkal	1.	2.	3.
kapcsolatkialakítás pedagógusokkal	1.	2.	3.
személyes tárgyak kezelése	1.	2.	3.
időrend betartása	1.	2.	3.
napirend megváltozása	1.	2.	3.

elvárásoknak megfelelő magatartás	1.	2.	3.
szabályok betartása	1.	2.	3.

11. táblázat: Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése pedagógusok véleménye szerint

6. ábra: Gyermekek érzelmei szülők szerint

7. ábra: Hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdése szülők szerint

Mintakérdőívek

A) Óvodapedagógus kérdőív

Tisztelt Óvodapedagógus!

1. Neme:

Nő Férfi

2. Életkora: _____

3. Munkahelye:

a) falu

b) város

c) megyeszékhely

d) egyéb: _____

4. Milyen fenntartású óvodában dolgozik?

a) önkormányzati

b) egyházi

c) magán (alapítványi)

d) egyéb: _____

5. Milyen képzéseken vett részt?

a) fejlesztőpedagógus

b) IPR

c) hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatos témájú továbbképzés

d) egyéb: _____

6. Hány éve van a pályán?

7. Milyen helyi óvodai program szerint dolgozik jelenleg?

a) Kézen fogva a gyerekekkel

- b) Kismesterségek a nevelésben
- c) Vidámság háza
- d) Drámajátékok alkalmazása a nevelésben
- e) Egészséges életmódra nevelés
- f) Környezet védelmére nevelés
- g) Kompetencia alapú nevelés
- h) Komplex esztétikai nevelés
- i) Irodalmi nevelés – drámajátékok
- j) Érzelmi és erkölcsi nevelés
- k) Hagyományápolás
- l) Lépésről-lépésre óvodai program
- m) Tevékenységközpontú óvodai nevelési program
- n) Néphagyományőrző óvodai program
- o) Óvodai nevelés a művészetek eszközeivel
- p) Magyarországi Montessori óvodai program
- q) Óvodai nevelés játékkal, mesével
- r) egyéb: _____

8. Milyen összetételű csoportban dolgozik jelenleg?

- a) homogén
- b) heterogén

Hány gyermek jár a csoportjába?

_____ fő

A csoportjából hány fő kezdi szeptembertől az általános iskolát?

_____ fő

A csoportjában van-e hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos gyermek?

- a) van, csak hátrányos helyzetű gyermek
- b) van, csak halmozottan hátrányos helyzetű gyermek
- c) van, mindkettő
- d) nincs

Hány fő hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos helyzetű?

Hátrányos helyzetű: _____ fő

Halmozottan hátrányos helyzetű: _____ fő

A csoportjából hány hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermek kezdi szeptemberben az általános iskolát?

_____ fő

Hogyan történik az Ön csoportjában a hátrányos helyzetű gyermekek nevelése?

- a) a hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek nevelése egész nap a nem hátrányos helyzetű gyermekekkel együtt történik
- b) a hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek nevelése csak egyes szintereken történik együtt a nem hátrányos helyzetű gyermekekkel
- c) az összes hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermek nevelése az csoportomban történik

9. Mely érzelmek jellemzik a hátrányos helyzetű gyermekekkel való kapcsolatát?

10. Mely érzelmek jellemzik a hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel való kapcsolatát?

11. Hasonlítsa össze a hátrányos és nem hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését!

(1-sokkal nehezebb a hátrányos helyzetűeknek; 2-részben nehezebb a hátrányos helyzetűeknek; 3-ugyanannyira könnyű és nehéz a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 4-kicsit könnyebb a hátrányos helyzetűeknek; 5-sokkal könnyebb a

hátrányos helyzetűeknek). Kérem, a választott értéknek megfelelően karikázza be a számot!

kapcsolatkialakítás kortársakkal	1 2 3 4 5
kapcsolatkialakítás pedagógusokkal	1 2 3 4 5
személyes tárgyak kezelése	1 2 3 4 5
időrend betartása	1 2 3 4 5
napirend megváltozása	1 2 3 4 5
elvárásoknak megfelelő magatartás	1 2 3 4 5
szabályok betartása	1 2 3 4 5
egyéb: _____	1 2 3 4 5

12. Mindent összevetve értékelje a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdést, hogy az alábbi állításokból kiválasztja a legjellemzőbb állítást!

- a) sokkal nehezebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek, mint egy nem hátrányosnak
- b) részben nehezebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek, mint egy nem hátrányosnak
- c) teljesen egyforma egy hátrányos helyzetűnek, mint egy nem hátrányosnak
- d) valamennyivel könnyebb egy hátrányos helyzetűnek, mint egy nem hátrányosnak
- e) sokkal könnyebb egy hátrányos helyzetűnek, mint egy nem hátrányosnak

13. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz túrése	ellenszenv	tekintély elvárása	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

14. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintély elvárása	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	fölényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

15. Saját érzelmei mennyire akadályozzák a hátrányos helyzetű gyermekekkel folytatott munkáját az alábbi területeken?

(1-megakadályozta a munkámat; 2-nehézséget jelentett és a munkámat csak részben tudtam ellátni; 3-csak néha jelentett nehézséget; 4-az érzelmeimen felülkerekedve láttam el a munkámat; 5- egyáltalán nem befolyásolta a munkámat). Karikázza be az Ön által választott állítás számát!

a) nevelési-gondozási feladatok	1	2	3	4	5
b) módszertani feladatok	1	2	3	4	5
c) kapcsolatteremtés	1	2	3	4	5
d) kapcsolattartás	1	2	3	4	5
e) érzelmek kifejezése	1	2	3	4	5
f) kommunikáció, beszélgetés	1	2	3	4	5
h) egyéb: _____	1	2	3	4	5

16. Mit gondol, mi jellemző az Ön csoportjába járó hátrányos helyzetű gyermekek érzelmeire óvodáskorban? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás

frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebbrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

17. Az Ön csoportjába járó hátrányos helyzetű gyermekekre mely érzelmek jellemzőek az iskolába lépés előtt? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebbrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

18. Kérem, írjon példát, hogy Ön hogyan zárja le az óvodai életet a csoportjában!

19. Hogyan segíti át a hátrányos helyzetű gyermekeket az általános iskolába?

20. Hogyan segít a hátrányos helyzetű gyermekeknek, és szüleiknek a megfelelő általános iskola kiválasztásában? (többet is megjelölhet, illetve kiegészítheti).

- a) általános iskolák pedagógusait meghívom az óvodai szülői értekezletre
- b) szakmai tájékoztatókat ajánlok a szülőknek
- c) nyílt napokról tájékoztatom a szülőket
- d) előkészítő foglalkozások lehetőségéről tájékoztatom a szülőket
- e) elviszem a gyermekcsoportomat a helyi általános iskolába
- f) az óvoda bemutató nyílt napot tart a meghívott tanítók előtt
- g) a gyermek képességeinek, személyiségének megfelelő iskolát ajánlok
- h) az iskola bemutatkozásáról szóló tájékoztatót a faliújságra kitűzőm
- i) személyes tapasztalataimat megosztom a szülőkkel
- j) egyéb: _____

21. Tapasztalatai alapján, az Ön csoportjába járó hátrányos helyzetű gyermekeket milyen általános iskolába íratják be a szülők?

- a) a legközelebbi intézménybe
- b) a hátrányos helyzetű gyermek képességeinek megfelelő intézménybe
- c) a hátrányos helyzetű gyermek személyiségének megfelelő intézménybe
- d) nagyon jó hírű intézménybe
- e) anyagilag kedvezőbb intézménybe
- f) abba az intézménybe, ahová nagyobb testvér/rokon is jár
- g) egyéb: _____

22. Hogyan követi nyomon az iskolába kerülő hátrányos helyzetű gyermekeket?

Válassza ki a megfelelő állítást az alábbiak közül!

- a) meglátogatom a gyerekeket az általános iskolába
- b) közös programot szervezek a már iskolás gyerekekkel
- c) szülőkkel tartom a kapcsolatot személyesen (pl. kisebb testvér még az óvodába jár)
- d) a tanítókkal tartom kapcsolatot
- e) közös programot szervezek a gyerekekkel és tanítókkal
- f) nem igazán követem nyomon az iskolába lépés után a gyermekeket

Köszönöm, hogy a kérdőív kitöltésével a szakdolgozatom sikerességéhez járult hozzá!

B) Tanító kérdőív

Tisztelt Tanító!

1. Neme:

Nő	Férfi
----	-------
2. Életkora: _____
3. Munkahelye:
 - a) falu
 - b) város
 - c) megyeszékhely
 - d) egyéb: _____
4. Milyen fenntartású általános iskolában dolgozik?
 - a) önkormányzati
 - b) egyházi
 - c) magán (alapítványi)
 - d) egyéb: _____
5. Mely iskolaszervezési forma jellemző az Ön iskolájára?
 - a) a délelőtti és a délutáni tanítási időszakban biztosítva van az új ismeretek, tananyagok, követelmények elsajátítása, a következő tanítási napokra történő felkészülés, a mindennapi testedzés

b) az oktatás délelőtt folyik, délben a gyerekek hazamennek, és otthon házi feladatot oldanak meg

c) egyéb:

6. Milyen képzéseken vett részt az utóbbi 3-5 évben?

a) fejlesztőpedagógus

b) IPR

c) hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatos témájú továbbképzés

d) egyéb: _____

7. Hány éve van a pályán?

8. Hány gyermek jár az osztályába?

_____ fő

Az osztályában van-e hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos gyermek?

a) van, csak hátrányos helyzetű gyermek

b) van, csak halmozottan hátrányos helyzetű gyermek

c) van, mindkettő

d)

nincs

Hány fő hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos helyzetű?

Hátrányos helyzetű: _____ fő

Halmozottan hátrányos helyzetű: _____ fő

Hogyan történik az Ön osztályában a hátrányos helyzetű gyermekek nevelése?

a) a hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek nevelése egész nap a nem hátrányos helyzetű gyermekekkel együtt történik

b) a hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek nevelése csak egyes színtereken történik együtt a nem hátrányos helyzetű gyermekekkel

c) az összes hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzetű gyermek nevelése az osztályomban történik

9. Mely érzelmek jellemzik a hátrányos helyzetű gyermekekkel való kapcsolatát?

10. Mely érzelmek jellemzik a hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel való kapcsolatát?

11. Hasonlítsa össze a hátrányos és nem hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését!

- (1-sokkal nehezebb a hátrányos helyzetűeknek;
2-részen nehezebb a hátrányos helyzetűeknek;
3-ugyanannyira könnyű és nehéz a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak;
4-kicsit könnyebb a hátrányos helyzetűeknek;
5-sokkal könnyebb a hátrányos helyzetűeknek).

Kérem, a választott értéknek megfelelően karikázza be a számot!

kapcsolatkialakítás kortársakkal	1 2 3 4 5
kapcsolatkialakítás pedagógusokkal	1 2 3 4 5
személyes tárgyak kezelése	1 2 3 4 5
időrend betartása	1 2 3 4 5
napirend megváltozása	1 2 3 4 5
elvárásoknak megfelelő magatartás	1 2 3 4 5

szabályok betartása	1	2	3	4	5
egyéb: _____	1	2	3	4	5

12. Mindent összevetve értékelje a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdést, hogy az alábbi állításokból kiválasztja a legjellemzőbb állítást!

- a) sokkal nehezebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek, mint egy nem hátrányosnak
- b) részben nehezebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek, mint egy nem hátrányosnak
- c) teljesen egyforma egy hátrányos helyzetűnek, mint egy nem hátrányosnak
- d) valamennyivel könnyebb egy hátrányos helyzetűnek, mint egy nem hátrányosnak
- e) sokkal könnyebb egy hátrányos helyzetűnek, mint egy nem hátrányosnak

13. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintély elvárása	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

14. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintély elvárása	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

15. Saját érzelmei mennyire akadályozzák a hátrányos helyzetű gyermekekkel folytatott munkáját az alábbi területeken?

(1-megakadályozza a munkámat;

2-nehézséget jelent és a munkámat csak részben tudom ellátni;

3-csak néha jelent nehézséget;

4-az érzelmeimen felülkerekedve látom el a munkámat;

5- egyáltalán nem befolyásolja a munkámat).

Karikázza be az Ön által választott állítás számát!

a) nevelési-gondozási feladatok	1	2	3	4	5
b) módszertani feladatok	1	2	3	4	5
c) kapcsolatteremtés	1	2	3	4	5
d) kapcsolattartás	1	2	3	4	5
e) érzelmek kifejezése	1	2	3	4	5
f) kommunikáció, beszélgetés	1	2	3	4	5
h) egyéb: _____	1	2	3	4	5

16. Mit gondol, mi jellemző az Ön osztályába járó hátrányos helyzetű gyermekek érzelmeire közvetlenül az iskolába lépés után, az első napokban? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

17. Az Ön osztályába járó hátrányos helyzetű gyermekekre mely érzelmek jellemzőek az első osztályban általában? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebbrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

18. Kérem, írjon példát, hogy Ön hogyan kezdte el az iskolai életet az osztályában!

19. Hogyan segítette át a hátrányos helyzetű gyermekeket az óvodából az általános iskolába?

20. Hogyan segített a hátrányos helyzetű gyermekeknek, és szüleiknek a megfelelő általános iskola kiválasztásában? (többet is megjelölhet, illetve kiegészítheti).

- a) óvodai szülői értekezletre mentem
- b) szakmai tájékoztatókat ajánlottam a szülőknek
- c) nyílt napokról tájékoztattam a szülőket
- d) előkészítő foglalkozások lehetőségéről tájékoztattam a szülőket
- e) az óvoda bemutató nyílt napjára elmentem
- f) a gyermek képességeinek, személyiségének megfelelő iskolát ajánlottam
- g) az iskola bemutatkozásáról szóló tájékoztatót az óvodába eljuttattam
- i) személyes tapasztalataimat megosztottam a szülőkkel
- j) egyéb: _____

21. Tapasztalatai alapján, hátrányos helyzetű gyermekeket milyen általános iskolába íratják be a szülők?

- a) a legközelebbi intézménybe
- b) a hátrányos helyzetű gyermek képességeinek megfelelő intézménybe
- c) a hátrányos helyzetű gyermek személyiségének megfelelő intézménybe
- d) nagyon jó hírű intézménybe
- e) anyagilag kedvezőbb intézménybe
- f) abba az intézménybe, ahová nagyobb testvér/rokon is jár
- g) egyéb: _____

22. Hogyan vette fel a kapcsolatot a leendő első osztályos, hátrányos helyzetű gyermekkel?

Válassza ki a megfelelő állítást az alábbiak közül!

- a) meglátogattam a gyerekeket az óvodában
- b) közös programot szerveztem a még óvodás gyerekekkel
- c) szülőkkel tartottam a kapcsolatot személyesen (pl. nagyobb testvér, aki már iskolába jár)
- d) az óvodapedagógusokkal tartottam kapcsolatot
- e) közös programot szerveztem a gyerekekkel és óvodapedagógusokkal
- f) nem igazán vettem fel a kapcsolatot a gyermekekkel az iskolába lépés előtt

C) Óvodás szülő kérdőív

Tisztelt Szülő!

1. Neme:

Nő Férfi

2. Életkora: _____

3. Lakhelye:

a) falu

b) város

c) megyeszékhely

d) egyéb: _____

4. Az Ön óvodás gyermeke hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos helyzetű?

a) hátrányos helyzetű

b) halmozottan hátrányos helyzetű

c) nem hátrányos helyzetű

Önnek hány gyermeke van?

Gyermekei közül hányan:

- 3 év alatti: _____ fő

- óvodás: _____ fő

- iskolás: _____ fő

5. Az Ön véleménye szerint mi jellemzi a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdését?

(1-sokkal nehezebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 2-részben nehezebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 3-ugyanannyira könnyű és nehéz a hátrányosnak és a nem hátrányosnak; 4-kicsit könnyebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 5-sokkal könnyebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak). Kérem, a választott értéknek megfelelően karikázza be a számot!

kapcsolatkialakítás kortársakkal	1	2	3	4	5
kapcsolatkialakítás pedagógusokkal	1	2	3	4	5
személyes tárgyak kezelése (pl. taneszközök)	1	2	3	4	5
időrend betartása	1	2	3	4	5
napirend megváltozása (pl. tanulás és játék aránya)	1	2	3	4	5
elvárásoknak megfelelő magatartás	1	2	3	4	5
szabályok betartása	1	2	3	4	5
egyéb: _____	1	2	3	4	5

6. Húzza alá az Ön számára megfelelő állítást az alábbiak közül!

- a) sokkal nehezebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek az iskolába lépés időszaka, mint egy nem hátrányosnak
- b) részben nehezebb egy hátrányos helyzetű gyermeknek az iskolába lépés időszaka, mint egy nem hátrányosnak
- c) teljesen egyforma egy hátrányos helyzetűnek az iskolába lépés időszaka, mint egy nem hátrányosnak
- d) valamennyivel könnyebb egy hátrányos helyzetűnek az iskolába lépés időszaka, mint egy nem hátrányosnak
- e) sokkal könnyebb egy hátrányos helyzetűnek az iskolába lépés időszaka, mint egy nem hátrányosnak

7. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintélykedvelő	alkalmazkodás	konfliktuskerülés

segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____
---------------	---------------------------	---------	------------------------------	--------------

8. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz túrése	ellenszenv	tekintélykedvelő	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

9. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését az óvodapedagógusokkal kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz túrése	ellenszenv	tekintélykedvelő	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

10. Mit gondol, mi válthatta ki az előző három kérdésben megjelölt érzelmeit, viselkedését?

11. A negatív érzelmei mások iránt befolyásolták-e a gyermeke nevelésében? Ha igen, hogyan?

12. Az óvodai évek során mennyire változtak a fentebb említett érzelmei?

(1-az érzelmeim nem változtak; 2-a negatív érzelmeim megszűntek; 3-a negatív érzelmeimből pozitív érzelmek lettek, tehát kellemesen csalódtam; 4-a pozitív érzelmeimből negatív érzelmek lettek, vagyis csalódtam; 5- a pozitív érzelmeim megszűntek) Az Önre jellemző állítás számát kérem, írja a vonalra!

13. Kérem, írjon példát az előző kérdésben adott válaszára!

14. Mit gondol, mi jellemző a gyermeke érzelmeire óvodáskorban? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebbrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

15. Az Ön véleménye szerint mely érzelmek jellemzőek az iskolába lépés előtt álló gyermekekre? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebbségérzet	bátortalanság	egyéb: _____

16. Milyen segítséget kapott az iskola kiválasztásában az óvodapedagógusoktól?

- a) általános iskolák pedagógusait meghívta az óvodai szülői értekezletre
- b) szakmai tájékoztatókat ajánlott
- c) nyílt napokról tájékoztatott
- d) előkészítő foglalkozások lehetőségéről tájékoztatott
- e) elvitte a gyermekcsoportot a helyi általános iskolába
- f) az óvoda bemutató nyílt napot tartott a meghívott tanítók előtt
- g) a gyermekem képességeinek, személyiségének megfelelő iskolát ajánlott
- h) az iskola bemutatkozásáról szóló tájékoztatót a faliújságra kitűzte
- i) személyes tapasztalatait osztotta meg velem
- j) egyéb: _____

17. Az iskola kiválasztásában kinek a véleménye volt mérvadó, ami alapján az iskolát megválasztották? (többet is megjelölhet)

- a) gyermekem véleménye
- b) az Ön és házastársa véleménye
- c) az Ön és gyermeke közös véleménye
- d) a család többi tagjának véleménye
- e) óvodapedagógus ajánlása

f) egyéb: _____

18. Milyen településre íratja be a gyermekét?

- a) falu
- b) város
- c) megyeszékhely
- d) egyéb: _____

19. Mi befolyásolta az iskola kiválasztását?

- a) közel van
- b) az iskola jó híre
- c) a pedagógusok jó híre
- d) idősebb gyermekem is abba az iskolába jár
- e) a gyermekem képességeinek megfelelő legyen
- f) a gyermekem személyiségének megfelelő legyen
- g) anyagilag kedvezőbbet választottam
- h) egyéb: _____

20. Az óvodapedagógus hogyan zárta le az óvodai életet? Volt-e valamilyen esemény?

21. Ön mit tesz annak érdekében, hogy a gyermekének minél könnyebb legyen az óvodából az iskolába lépés?

D) Iskolás szülő kérdőív

Tisztelt Szülő!

1. Neme:

Nő Férfi

2. Életkora: _____

3. Lakhelye:

a) falu

b) város

c) megyeszékhely

d) egyéb: _____

4. Az Ön első osztályos gyermeke hátrányos helyzetű, illetve halmozottan hátrányos helyzetű?

a) hátrányos helyzetű

b) halmozottan hátrányos helyzetű

c) nem hátrányos helyzetű

Önnek hány gyermeke van?

Gyermekei közül hányan:

- 3 év alatti: _____ fő

- óvodás: _____ fő

- iskolás: _____ fő

5. Az Ön véleménye szerint mi jellemzi a hátrányos helyzetű gyermekek iskolakezdésének első napjait?

(1-sokkal nehezebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 2-részben nehezebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 3-ugyanannyira könnyű és nehéz a hátrányosnak és a nem hátrányosnak; 4-kicsit könnyebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak; 5-sokkal könnyebb a hátrányosnak, mint a nem hátrányosnak). Kérem, a választott értéknek megfelelően karikázza be a számot!

kapcsolatkialakítás kortársakkal	1	2	3	4	5
kapcsolatkialakítás pedagógusokkal	1	2	3	4	5

személyes tárgyak kezelése (pl. taneszközök)	1	2	3	4	5
időrend betartása	1	2	3	4	5
napirend megváltozása (pl. tanulás és játék aránya)	1	2	3	4	5
elvárásoknak megfelelő magatartás	1	2	3	4	5
szabályok betartása	1	2	3	4	5
egyéb: _____	1	2	3	4	5

6. Húzza alá az Ön számára megfelelő állítást az alábbiak közül!

- a) sokkal nehezebbek egy hátrányos helyzetű gyermeknek az iskola első napjai, mint egy nem hátrányosnak
- b) részben nehezebbek egy hátrányos helyzetű gyermeknek az iskola első napjai, mint egy nem hátrányosnak
- c) teljesen egyformák egy hátrányos helyzetűnek az iskola első napjai, mint egy nem hátrányosnak
- d) valamennyivel könnyebbek egy hátrányos helyzetűnek az iskola első napjai, mint egy nem hátrányosnak
- e) sokkal könnyebbek egy hátrányos helyzetűnek az iskola első napjai, mint egy nem hátrányosnak

7. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését az első osztályos hátrányos helyzetű gyermekekkel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintélykedvelő	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkészség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

8. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését az első osztályos hátrányos helyzetű gyermekek szüleivel kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintélykedvelő	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkézség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

9. Mi jellemzi az Ön érzelmeit, viselkedését a tanítókkal kapcsolatban? (többet is aláhúzhat)

szeretet	elfogadás	elutasítás	elkerülés	korlátozás
bizonytalanság rossz tűrése	ellenszenv	tekintélykedvelő	alkalmazkodás	konfliktuskerülés
segítőkézség	főlényben levés érzése	félelem	határozottság szükséglete	egyéb: _____

10. Mit gondol, mi válthatta ki az előző három kérdésben megjelölt érzelmeit, viselkedését?

11. A negatív érzelmei mások iránt befolyásolták-e a gyermeke nevelésében? Ha igen, hogyan?

12. Az iskolában eltöltött hetek során mennyire változtak a fentebb említett érzelmei?

(1-az érzelmeim nem változtak; 2-a negatív érzelmeim megszűntek; 3-a negatív érzelmeimből pozitív érzelmek lettek, tehát kellemesen csalódtam; 4-a pozitív

érzelmeimből negatív érzelmek lettek, vagyis csalódtam; 5- a pozitív érzelmeim megszűntek) Az Önre jellemző állítás számát kérem, írja a vonalra!

13. Kérem, írjon példát az előző kérdésben adott válaszára!

14. Mit gondol, mi jellemző a gyermeke érzelmeire az iskolába lépés első napjaiban? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió
empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebbrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

15. Az Ön véleménye szerint mely érzelmek jellemzőek az iskolás gyermekére? (többet is aláhúzhat)

vidámság	öröm	boldogság	érdeklődés
tudásvágy	személyhez való ragaszkodás	tárgyhoz való ragaszkodás	bizalom
bizalmatlanság	elfogadás	elutasítás	szorongás
frusztráció	düh	harag	agresszió

empátia	kötődés	kudarctűrő képesség	felfedezés öröme
ráismerés öröme	alkotás öröme	becsvágy	barátság
motiválatlanság	siker utáni vágy	magabiztosság	bizonytalanság
félelem	kisebrendűség	bátortalanság	egyéb: _____

16. Milyen segítséget kapott az iskola kiválasztásában a tanítóktól?

- a) az általános iskolák pedagógusai eljöttek az óvodai szülői értekezletre
- b) szakmai tájékoztatókat ajánlottak
- c) nyílt napokról tájékoztattak
- d) előkészítő foglalkozások lehetőségéről tájékoztattak
- e) a gyermekem képességeinek, személyiségének megfelelő iskolát ajánlottak
- f) az iskola bemutatkozásáról szóló tájékoztatót a faliújságra kitűzte
- g) személyes tapasztalatait osztotta meg velem
- h) egyéb: _____

17. Az iskola kiválasztásában kinek a véleménye volt mérvadó, ami alapján az iskolát megválasztották? (többet is megjelölhet)

- a) gyermekem véleménye
- b) az Ön és házastársa véleménye
- c) az Ön és gyermeke közös véleménye
- d) a család többi tagjának véleménye
- e) óvodapedagógus ajánlása
- f) tanító ajánlása
- g) egyéb: _____

18. Milyen településre íratta be a gyermekét?

- a) falu
- b) város
- c) megyeszékhely
- d) egyéb: _____

19. Mi befolyásolta az iskola kiválasztását?

- a) közel van
- b) az iskola jó híre
- c) a pedagógusok jó híre
- d) idősebb gyermekem is abba az iskolába jár
- e) a gyermekem képességeinek megfelelő legyen
- f) a gyermekem személyiségének megfelelő legyen
- g) anyagilag kedvezőbbet választottam
- h) egyéb: _____

20. A tanító hogyan kezdte el az iskolai életet? Volt-e valamilyen esemény?
